

Suomen arkeologisten kenttätöiden laatuohjeet

Museovirasto 2020

Museovirasto

SISÄLLYS

Johdanto	4
1 Arkeologinen kenttätyö ja sen laatu	6
2 Toimijat ja vastuut	8
2.1 Museovirasto	8
2.2 Kulttuuriympäristötehtävää hoitava alueellinen vastuumuseo	9
2.3 Maa- ja vesialueiden käytön suunnittelijat ja hankkeiden toteuttajat.....	9
2.4 Maa- ja vesialueiden omistajat.....	11
2.5 Arkeologisten kenttätöiden suorittajat	11
2.6 Yliopistot ja tieteelliset seurat.....	12
2.7 Muut asiantuntijat	12
2.8 Harrastajat.....	12
3 Säilyttämis- ja tutkimustarpeen arviointi.....	13
4 Tutkimussuunnitelma ja tutkimuslupa	14
4.1 Tutkimussuunnitelma.....	14
4.2 Tutkimuslupa ja sen hakeminen	14
4.3 Tutkimusluvan sisältö	15
5 Arkeologinen inventointi	16
5.1 Inventoinnin tavoitteet ja tyypit.....	16
5.2 Inventoinnin raportointi	18
5.3 Kohdekuvaus.....	20
6 Arkeologinen kaivaus	22
6.1 Esitutkimus	22
6.2 Kaivaus.....	23
6.3 Arkeologinen valvonta	24
6.4 Kaivauksen ja muun kajoavan kenttätyön raportointi	25
6.5 Kaivauskartat.....	28
6.7 Löytöluettelo	30
7 Ohje suunnittelijoille ja hankkeiden toteuttajille	31
7.1 Arkeologisen kulttuuriperinnön huomioon ottaminen suunnittelussa	31
7.2 Muinaisjäännösten ja muun arkeologisen kulttuuriperinnön huomioon ottaminen rakennus- tai alueidenkäyttöhankkeessa	31
7.3 Ohje arkeologisen kenttätyön tilaajalle.....	32
8 Ohje arkeologisen inventoinnin tekijälle	34
8.1 Uuden arkeologisen kohteen tunnistaminen ja tunnetun kohteen paikantaminen ...	34
8.2 Kohteen sijainnin ja rajauksen määrittäminen.....	34
8.3 Kohteen ja sen ympäristön havainnointi ja dokumentointi	38
8.4 Kohteen statuksen ja lajin arviointi.....	38

9 Ohje arkeologisen kaivauksen tekijälle	41
9.1 Esitutkimus	41
9.2 Kaivausmenetelmät	41
9.3 Kaivausten dokumentointi ja rakenteiden säilyttäminen	42
9.4 Löytöjen talteenotto ja käsittely	44
9.5 Näytteiden otto, käsittely ja säilytys	46
9.6 Arkeologinen valvonta	46

Johdanto

Arkeologisten kenttätöiden tuottamaa tietoa hyödynnetään muinaisjäännösten ja muiden arkeologisten kohteiden tutkimuksessa, suojelussa ja hoidossa. Museovirasto on yhteistyössä arkeologian alan toimijoiden kanssa laatinut Suomen arkeologisten kenttätöiden laatuohjeet. Ohjeiden tarkoituksena on yhdenmukaistaa arkeologisten kenttätutkimusten käytäntöjä ja helpottaa kenttätöiden ja niiden tulosten vertailua ja laadun arviointia. Laatuohjeissa määritellään myös arkeologian alan toimijoiden keskinäisiä rooleja, tehtäviä ja vastuita. Laatuohjeet on otettu käyttöön 2013 ja päivitetty 2014, 2016 ja 2020.

Ohjeiden määrittelyssä on pyritty tunnistamaan olennaiset arkeologista toimintaa ohjaavat tekijät ja kehittämistä vaativat asiat. Samalla on kirjattu vähimmäistaso, jonka odotetaan toteutuvan arkeologisissa kenttätöissä lainsäädännön ja yleisten tutkimuseettisten periaatteiden pohjalta. Laatutyön avulla on määritelty asiat, jotka Museovirasto tutkimuslupien myöntäjänä ja kenttätöiden arvioijana edellyttää. Ohjeet eivät koske omaa lainsäädäntöään toteuttavaa Ahvenanmaata.

Kenttätöitä toteuttavien toimijoiden määrä kasvaa Suomessa. Monissa EU-maissa arkeologisten kenttätöiden laatuvaatimukset ja niiden valvontajärjestelmä ovat jo käytössä. Suomessa laatutavoitteiden määrittäminen tuli ajankohtaiseksi vuonna 2009 apulaisoikeuskanslerin alan kilpailua koskeneen ratkaisun myötä¹, vaikka aiheesta oli keskusteltu aikaisemmin. Ratkaisussa todettiin, ettei muinaismuistolaissa (295/1963) ole perustetta tulkinnalle, että lain 15 §:n mukaiset tutkimukset olisivat pääasiassa tai yksinomaan viranomaistoimintaa.

Arkeologisissa kenttätöissä käytetään sekä kajoamattomia että kajoavia tutkimustapoja. Tavallisimpia kajoamattomia kenttätöitä ovat inventoinnit ja kajoavia tutkimuksia kaivaukset. Kenttätöitä tehdään sekä maalla että veden alla. Kaivaukset ovat keskeinen arkeologisen tiedon tuottamisen tapa, mutta inventoinnin ja esitutkimuksien hyödyntäminen nykyistä monipuolisemmin on tarpeen suojelun toteuttamiseksi sekä kaivauksiin liittyvien riskien hallitsemiseksi.

Kenttätöiden laatu koskettaa kaikkia arkeologisten kenttätöiden suunnitteluun, toteuttamiseen ja viranomaisvalvontaan osallistuvia. Tehtäviä ja vastuita onkin määritelty kenttätöiden tekijöiden, valvovien viranomaisten sekä maankäytön suunnittelijoiden ja maankäyttöhankkeiden toteuttajien näkökulmasta. Lisäksi on jäsennetty arkeologian alalla toimivien tehtäviä ja vastuita.

Laatutyö rinnastuu eräiden muiden Euroopan maiden laadunhallintajärjestelmiin ja laatuvaatimuksiin. Täkäläisen tutkimusperinteen ja käytäntöjen pohjalta on hahmoteltu runko suomalaisiksi laatutasoksi. Ohjeita päivitetään käytöstä syntyvien kokemusten perusteella.

Laatutyö alkoi Museovirastossa marraskuussa 2008. Jo alkuvaiheessa todettiin, että työskentelyyn on saatava mukaan kaikki alan toimijat. Museovirasto järjesti tammi- ja lokakuussa 2010 seminaarit, joissa käsiteltiin inventointeja, esiselvityksiä, prospektointia ja kaivauksia.

---

1 20.7.2009, OKV/898/1/2007: <https://www.finlex.fi/fi/viranomaiset/foka/2009/20091426>

Museovirastossa aikaisemmin laaditut raportit ja selvitykset² sekä seminaarien aineisto ovat olleet perustana työlle. Lisäksi Museovirasto ja Mikrolitti Oy toteuttivat yhteistyössä Laatuarkologia-verkkosivuston ja siihen liittyvän keskustelufoorumin, joka avautui toukokuussa 2010. Keskustelufoorumilla rekisteröityneet saattoivat kommentoida siellä esitettyjä aineistoja, kysymyksiä tai aiheita. Suomen arkeologisten kenttätöiden laatua määrittelevät ohjeet on siis pyritty laatimaan kuullen suomalaisia toimijoita mahdollisimman kattavasti. Helmikuussa 2012 käsikirjoitus oli lausuttavana eri toimijoilla, ja laatuohjeet tulivat voimaan 2013.

Arkeologisten kenttätöiden laadunhallinnan tärkeimpiä välineitä on tutkimussuunnitelman ja tutkimusraportissa esitettyjen työn suoritustapojen ja tulosten arviointi. Olennaista on myös keskustelun jatkaminen arkeologisten kenttätöiden lähtökohdista ja päämääristä. Vastuu arkeologisten kenttätöiden yhteisten pelisääntöjen luomisesta ja noudattamisesta on kaikilla alan toimijoilla.

---

² Muinaisjäännösten merkittävyyden arviointi ja arvottaminen, työryhmän loppuraportti 2008. Kenttäpalvelujen kehittämistä pohtineen työryhmän sekä MML 15 § -työryhmän laatimat muistiot 2008. Arkeologiseen toimintaan liittyvien prosessien kuvaukset.

1 Arkeologinen kenttätyö ja sen laatu

Muinaisjäännösten rauhoitus perustuu muinaismuistolakiin (295/1963). Kiinteät muinaisjäännökset ovat rauhoitettuja muinaismuistolain 1 §:n nojalla ja niiden kaivaminen, peittäminen, muuttaminen, vahingoittaminen, poistaminen ja muu kajoaminen ilman muinaismuistolain nojalla myönnettyä lupaa on kielletty. Suojelun keinoina mainitaan muun muassa säilyttäminen, tutkimus ja hoito. Lähtökohtana on muinaisjäännöksen säilyminen alkuperäisellä paikallaan. Näin turvataan muinaisjäännös ja sen sisältämä informaatio myös tuleville sukupolville.

Muinaismuistolain lisäksi arkeologisia kohteita voidaan säilyttää maankäyttö- ja rakennuslain (132/1999) nojalla. Joissain tapauksissa myös rakennussuojelun keinot soveltuvat uudempiin tai käytössä oleviin arkeologisiin kohteisiin (esim. keskiaikaiset linnat ja toisen maailmansodan kesto linnoitetut kohteet). Arkeologisten kohdetyyppien ajantasaiset suojelulinjaukset kirjataan *Arkeologisen kulttuuriperinnön oppaaseen*³.

Arkeologiseen kulttuuriperintöön kuuluu myös sellaisia rakenteita ja paikkoja, joita Museoviraston linjauksen mukaisesti ei lueta muinaismuistolain tarkoittamiin kiinteisiin muinaisjäännöksiin. Muinaismuistolain ulkopuolelle jäävistä kohteista osan säilyttäminen on perusteltua niiden historiallisen merkityksen ja kulttuuriperintöarvojen vuoksi.⁴ Muita arkeologisia kulttuuriperintökohteita voidaan esittää säilytettäväksi esimerkiksi kaavoituksen yhteydessä. Tällöin kaavoittaja tekee päätöksen, annetaanko kulttuuriperintökohteelle suojelumääräyksiä. Museoviraston Muinaisjäännösrekisterissä tällaisen kohteen laji on muu kulttuuriperintökohde.

Museoviraston ohjeistuksen mukaisesti muiksi arkeologisiksi kulttuuriperintökohteiksi voidaan laskea esimerkiksi käytössä olevia historiallisia kyläpaikkoja ja teitä sekä erityisen arvokkaita ja merkittäviä 1800-luvun jälkipuoliskon ja 1900-luvun alkupuolen rakenteita ja paikkoja, kuten teollisuushistoriallisia kohteita, toisen maailmansodan aikaisia linnoitteita ja alle 100 vuotta sitten uponneita hylkyjä.

Laatuohjeita on tutkimustiedon säilymiseksi ja tutkimuseettisistä syistä suositeltavaa noudattaa myös muinaismuistolain rauhoituksen ulkopuolisten arkeologisten kohteiden, kuten toisen maailmansodan kohteiden, tutkimuksissa.

Arkeologiset kenttätyöt ovat osa laajempaa arkeologisen tutkimuksen kokonaisuutta ja tiedon kartuttamista. Kenttätöihin kuuluvat kajoamattomat (esim. inventointi, mittausdokumentointi ja geofysikaaliset menetelmät) ja kajoavat tutkimusmenetelmät (esim. koekaivaukset, kaivaukset ja valvonnat), ja niillä on merkittävä rooli arkeologisen tutkimuksen primäärin lähdemateriaalin hankinnassa. Menneisyyden tulkinnat perustuvat kenttätöissä tehtyihin arkeologisiin havaintoihin ja esinelöytöihin. Tieteellisesti mahdollisimman luotettavien tulkintojen muodostaminen edellyttää arkeologisen tutkimuksen jokaisen vaiheen korkeatasoista suorittamista.

Laadukas arkeologinen kenttätyö noudattaa tutkimuseettisiä periaatteita, vastaa työlle asetettuihin tavoitteisiin sekä tuottaa käyttötarkoitustensa kannalta olennaista ja luotettavaa tietoa. Kenttätyön laatuun ja laadun arviointiin vaikuttaa ratkaisevasti se, miten tarkasti työn tavoitteet on määritelty. Tavoitteiden määrittäminen vaikuttaa suoraan siihen, millaista tietoa kenttätyö tuottaa ja miten saatua tietoa voidaan hyödyntää. Kajoavat tutkimusmenetelmät

³ Arkeologisen kulttuuriperinnön opas <http://akp.nba.fi/>

⁴ Laatuohjeessa arkeologisella kohteella voidaan tarkoittaa sekä kiinteitä muinaisjäännöksiä että muita arkeologisia kulttuuriperintökohteita.

poistavat kaivetuilta osilta muinaisjäännöstä, minkä vuoksi niiden toteuttaminen edellyttää erityistä syytä, harkintaa ja suunnittelua.

Muinaisjäännösten ja muun arkeologisen kulttuuriperinnön kajoava tutkimus on perusteltua silloin, kun tieteellisen tiedon hankkiminen katsotaan kohteen säilymistä ja koskemattomuutta tärkeämmäksi. Kajoavia tutkimuksia joudutaan tekemään myös maankäyttöön ja rakentamiseen liittyvien hankkeiden yhteydessä. Tällöin kohteen säilyttämis- ja tutkimustarve on arvioitu ja on todettu, että hankkeen toteuttaminen on mahdollista riittävien tutkimusten jälkeen. Kenttätyöt dokumentoidaan ja niissä muodostunut aineisto – raportit ja löydöt – tallennetaan arkistoon ja kokoelmiin, jolloin ne säilyvät tutkimusta ja muuta tulevaa käyttöä (tiedonhaku, näyttelyt, julkaiseminen) varten.

Laatutyön lähtökohtana on ollut ennen kaikkea maankäyttö- ja rakennushankkeisiin liittyvä arkeologinen tutkimustarve. Työssä on kuvattu, mitä on laadukas arkeologinen kenttätyö ja miten se etenee kaikkien toimintaan liittyvien tahojen näkökulmasta. Lisäksi työssä on otettu huomioon lainsäädännön tavoitteet. Laatuohjeet helpottavat arkeologisten kenttätöiden ja niihin liittyvien toimintojen arviointia

2 Toimijat ja vastuut

2.1 Museovirasto

Valtioneuvostossa kulttuuriperintöä koskevat asiat kuuluvat opetus- ja kulttuuriministeriölle (OKM) ja kulttuuriympäristöasiat ympäristöministeriölle (YM). Alan valtakunnallinen keskusvirasto on Museovirasto, joka kuuluu opetus- ja kulttuuriministeriön alaisuuteen. Museoviraston tehtävistä säädetään Museovirastosta annetusta laissa ja asetuksessa.⁵

Museovirasto vastaa valtakunnallisesti kulttuuriympäristön hoidosta ja valvonnasta, huolehtii kulttuuriperinnön tutkimisesta ja kulttuuriperintöä koskevan tiedon tallentamisesta, säilyttämisestä ja käytettäväksi saattamisesta. Museovirasto vastaa viranomaisena myös muinaismuistolain mukaisista tehtävistä, valvoo muinaisjäännösten rauhoitusta ja myöntää luvat kiinteiden muinaisjäännösten tutkimiseen (tutkimuslupa). Lisäksi Museovirasto määrää muinaisjäännöksille suoja-alueet ja myöntää luvan kajoata kiinteään muinaisjäännökseen (kajoamislupa).⁶ Museovirasto hoitaa myös muinaismuistolain edellyttämät, pieniin yksityisiin rakennushankkeisiin liittyvät ja muut virkatyönä tehtävät arkeologiset kenttätutkimukset.

Museoviraston arkeologiset tietopalvelut

Museovirasto tallentaa osana toimintaansa myös Suomen arkeologista kulttuuriperintöä koskevaa aineistoa. Lähes kaikkien Suomessa tehtävien arkeologisten kenttätutkimusten löydöt talletetaan Museoviraston arkeologisiin kokoelmiin (Kansallismuseon kokoelmat) ja tutkimusraportit viraston arkistoon. Museoviraston kirjasto on arkeologian alan tieteellinen erikoiskirjasto Suomessa.⁷

Museovirasto pitää yllä valtakunnallista kulttuuriympäristön tietojärjestelmää, johon kuuluu useita arkeologisia rekistereitä, tietokantoja ja aineistoja. Tietojärjestelmä on tuotantokäytössä asiantuntija- ja viranomaistoimintaan tarkoitettussa *Museoverkossa*⁸. Järjestelmästä julkaistuja tietoja voi selata kaikille avoimessa *Kulttuuriympäristön palveluikkunassa*⁹. Kulttuuriympäristön tietojärjestelmän tärkeimmät arkeologiset tietovarannot ovat muinaisjäännösrekisteri¹⁰ ja kulttuuriympäristön tutkimusraportit -tietokanta¹¹.

Muinaisjäännösrekisteri sisältää tutkimusraportteihin ja muihin lähteisiin perustuvia tietoja muinaisjäännöksistä ja muista arkeologisista kohteista. Rekisteri on valtakunnallinen ja tarkoitettu ensisijaisesti hallinnolliseen käyttöön. Rekisterin tietoa päivittävät arkeologisen kulttuuriperinnön suojelusta vastaavat asiantuntijat Museovirastossa ja alueellisissa vastuumuseoissa. Tietoja päivitetään erityisesti niistä arkeologisista kohteista, joita koskee jokin maankäyttöön tai rakentamiseen liittyvä hanke tai joista on tehty selvityksiä.

Muinaisjäännösrekisteriä käytettäessä on huomattava, ettei sen tieto ole kattavasti ajantasaista ja yhtenäistä. Rekisteri soveltuu kohteiden hakuun, mutta arkeologisessa tutkimuksessa ja

5 Muinaismuistolaki 295/1963 ja laki Museovirastosta 282/2004

6 Muinaismuistolaki: <http://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1963/19630295>

7 Museoviraston kokoelma- ja tietopalvelut <https://www.museovirasto.fi/fi/kokoelma-ja-tietopalvelut>

8 Museoverkko: <https://www.museoverkko.fi/>. Palvelun käyttö edellyttää rekisteröitymistä.

9 Kulttuuriympäristön palveluikkuna: <http://www.kyppi.fi>

10 Muinaisjäännösrekisteri Kulttuuriympäristön palveluikkunassa – arkeologiset kohteet: https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/mjreki/read/asp/r_default.aspx

11 Kulttuuriympäristön tutkimusraportit Kulttuuriympäristön palveluikkunassa: https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/raportti/read/asp/r_default.aspx

kenttätöiden suunnittelussa tulee aina käydä läpi myös tutkimusraportit ja muu primääri lähdeaineisto, joka usein sisältää rekisteriä huomattavasti tarkempaa tietoa kohteista, mm. karttoja ja kuvia.

Kulttuuriympäristön tutkimusraportit -tietokanta on hakemisto, joka sisältää vuoteen 2017 saakka tiedot kaikista Museoviraston arkistoon tallennetuista arkeologisista raporteista. Tietokantaan on liitetty lähes kaikki arkeologiset raportit myös digitaalisina. Tietokantaa päivitetään edelleen taakautuvasti, mutta vuodesta 2018 alkaen Museovirastoon toimitetut arkeologiset raportit on tallennettu sähköisinä viraston omaan asianhallintajärjestelmään. Asianhallintajärjestelmään tallennettuja raportteja on mahdollista selata Museoviraston asiakaspalvelussa tai avoimessa verkkopalvelussa.¹²

Arkeologisia kokoelmia koskevia tietoja voi selata *Muinaiskalupäiväkirjasta*¹³, johon kirjataan diaaritiedot kaikista Kansallismuseon kokoelmiin talletetuista arkeologisista löydöistä. Muinaiskalupäiväkirjassa on myös digitoituna pääosa löytöluetteloista.

Hankerekisteriin¹⁴ kootaan arkeologisia hankkeita koskevaa tietoa. Rekisteriin tiedot kootaan Museoviraston omasta toiminnasta sekä kaikille arkeologisille toimijoille myönnettyjen tutkimuslupien perusteella. Rekisteri ei ole ajantasainen, ja sitä päivitetään myös taakautuvasti.

2.2 Kulttuuriympäristötehtävää hoitava alueellinen vastuumuseo

Arkeologista kulttuuriperintöä koskevasta alueellisesta asiantuntijatoiminnasta vastaavat kulttuuriympäristötehtäviä hoitavat alueelliset vastuumuseot. Alueellisten vastuumuseoiden tehtävistä on säädetty museolaissa¹⁵. Lain mukaan alueellinen vastuumuseo toimii toimialueensa kulttuuriympäristön, erityisesti rakennetun ympäristön ja arkeologisen kulttuuriperinnön asiantuntijana. Vastuumuseo antaa lausuntoja, osallistuu asiantuntijana viranomaisneuvotteluihin ja antaa neuvontaa. Lisäksi se kehittää ja edistää kulttuuriympäristön vaalimista, toimialansa yhteistyötä sekä kulttuuriympäristötiedon digitaalista tallentamista ja saatavuutta. Laatuohjeissa alueellisella vastuumuseolla tarkoitetaan laissa mainittuja kulttuuriympäristötehtäviä hoitavia museota, joita vuonna 2020 on yhteensä 22.¹⁶

Alueellinen vastuumuseo vastaa omalla toimialueellaan maankäytön edellyttämän arkeologisen selvitystarpeen arvioinnista kuntakaavoituksessa sekä kajoamattoman kenttätyön tutkimusraportin arvioinnista ja toimittamisesta Museoviraston kirjaamoon.

2.3 Maa- ja vesialueiden käytön suunnittelijat ja hankkeiden toteuttajat

Maankäytön suunnittelijan tulee varmistaa, että maa- tai vesialueita koskevassa hankkeessa on tarvittaessa osallisena kulttuuriympäristötehtävää hoitava alueellinen vastuumuseo tai Museovirasto (ks. edellä). Vedenalaista kulttuuriperintöä koskevat asiat hoidetaan pääsääntöisesti Museovirastossa. Merialueiden ja vesistöjen työhankeissa otetaan yhteyttä Museovirastoon. Alueelliset vastuumuseot hoitavat kuitenkin matalia ranta-alueita ja virtavesiä koskevat asiat.

12 Museoviraston asiat: <https://asiat.museovirasto.fi>

13 Muinaiskalupäiväkirja Kulttuuriympäristön palveluikkunassa https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/kmloyto/read/asp/r_default.aspx

14 Muinaiskalupäiväkirja Kulttuuriympäristön palveluikkunassa https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/mjhanke/read/asp/r_default.aspx

15 Museolaki: <http://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2019/20190314>

16 Alueelliset vastuumuseot, niiden tehtävät ja toimialueet: <https://www.museovirasto.fi/fi/kulttuuriymparisto/kulttuuriymparisto-palvelut-tehtavat-ja-yhteistyo/alueelliset-vastuumuseot-niiden-tehtavat-ja-toimialueet>

Arkeologista kenttätöitä tilatessaan hankkeen toteuttajan tulee ottaa huomioon alueellisen vastuumuseon tai Museoviraston laatima tutkimustarpeen arviointi ja tutkimuksen tavoitteita koskeva lausunto. Lisäksi hankkeen toteuttajan on syytä ottaa huomioon arkeologiselle kenttätöille annetut laatuohjeet.

Muinaismuistolain määräyksiä

Muinaismuistolain 1 §:n 2 momentin mukaan kiinteän muinaisjäännöksen kaivaminen, peittäminen, muuttaminen, vahingoittaminen, poistaminen ja muu siihen kajoaminen ilman muinaismuistolain nojalla annettua lupaa on kielletty. Maankäyttöhankkeen toteuttajan ensisijaisena tavoitteena tulee olla suunnitella hanke siten, ettei muinaisjäännökseen ole tarvetta kajota. Kiinteään muinaisjäännökseen kajoamiseen voidaan kuitenkin myöntää lupa, jos muinaisjäännös aiheuttaa merkitykseensä nähden kohtuutonta haittaa. Kajoamiskielto koskee niin yksityisiä kuin viranomaisiakin. Muun lain nojalla myönnetty lupa hankkeen toteuttamiseen, esim. rakennuslupa tai maaineslupa, ei poista velvollisuutta hakea lisäksi kajoamislupaa, jos hankealueella sijaitsee kiinteä muinaisjäännös.

Kajoamisluvan myöntää yksityiselle työhankkeelle Museovirasto muinaismuistolain (MML 11 §) nojalla. Kajoamislupa voidaan myöntää maanomistajalle tai muulle toimijalle, jonka tarkoituksena on toteuttaa toimenpide, jolla voi olla vaikutusta kiinteään muinaisjäännökseen.¹⁷

Museovirastolle kirjallisesti toimitettavassa lupahakemuksessa on esitettävä lupaharkinnan kannalta tarpeellinen ja riittävä selvitys

- 1) hakijasta
- 2) kiinteästä muinaisjäännöksestä ja sen sijainnista
- 3) maanomistussuhteista
- 4) kajoamista koskevista suunnitelmista
- 5) hakijalle aiheutuvasta haitasta, jonka kiinteä muinaisjäännös aiheuttaa, ja perusteluista sille, että hanke ei ole toteutettavissa ilman kajoamista
- 6) kajoamisen vaikutuksista kiinteän muinaisjäännöksen fyysiseen säilymiseen.

Hakemukseen on liitettävä hankesuunnitelma ja arvio hankkeen vaikutuksista.¹⁸

Luvan saamisesta muinaisjäännöksen kajoamiseen yleistä työhanketta ja kaavoitusta toteutettaessa säädetään muinaismuistolaissa erikseen (MML 13 §). Yleistä työhanketta suunniteltaessa on hyvissä ajoin otettava selko siitä, saattaako hankkeen tai kaavoituksen toimeenpaneminen tulla koskemaan kiinteää muinaisjäännöstä. Jos niin on, siitä on viipymättä ilmoitettava Museovirastolle asiasta neuvottelemista varten. Jollei neuvottelussa päästä yksimielisyyteen, on Museoviraston alistettava asia valtioneuvoston ratkaistavaksi.

Myös kaavoituksessa sovelletaan muinaismuistolain 13 §:ssä säädettyjä velvoitteita ja menettelyä. Säännös tulee sovellettavaksi rinnan maankäyttö- ja rakennuslain 9 §:n kanssa. Jälkimmäinen edellyttää, että kaavoitus perustuu kaavan merkittävät vaikutukset arvioivaan suunnitteluun ja sen edellyttämiin tutkimuksiin ja selvityksiin, ottaen huomioon kaavan tehtävä ja tarkoitus. Näihin kuuluvat muun muassa kaavoitettavan alueen sekä sen lähialueen luonnonoloja ja kulttuuriympäristöä koskevat tutkimukset ja selvitykset. MML 13 § korostaa kaavoittajan vastuuta olla

¹⁷ Laki muinaismuistolain muuttamisesta 428/2019: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190428>

¹⁸ Lisätietoa kajoamisluvan hakemisesta Museoviraston verkkosivuilla: <https://www.museovirasto.fi/fi/kulttuuriymparisto/arkeologinen-kulttuuriperinto/arkeologisen-kulttuuriperinnon-suojelu/kajoamisluvan-hakeminen>

selvillä tunnetuista muinaisjäännöksistä. MRL 9 §:stä puolestaan seuraa velvollisuus huolehtia siitä, että saatavilla oleva tieto on riittävää kaavoituksen tarpeisiin.

Jos maankäyttöhankkeen toteuttaminen aiheuttaa tarpeen muinaisjäännöksen erityiseen tutkimiseen tai säilyttämiseen liittyviin toimenpiteisiin, vastaa yleisen tai suurehkon yksityisen maankäyttöhankkeen toteuttaja muinaismuistolain 15 §:n nojalla kustannuksista tai osallistuu niihin, ellei sitä olosuhteet huomioon ottaen ole katsottava kohtuuttomaksi.

Muinaismuistolaki säättää myös menettelystä tapauksissa, joissa paljastuu ennestään tuntematon muinaisjäännös. Mikäli maata kaivettaessa tulee esiin merkkejä kiinteästä muinaisjäännöksestä, tulee hankkeen toteuttajan keskeyttää työt ja ilmoittaa havainnoista alueelliselle vastuumuseolle tai Museovirastolle toimenpiteitä varten (MML 14 §).

2.4 Maa- ja vesialueiden omistajat

Maa- ja/tai vesialueen omistajat saavat tiedon kiinteistöllään sijaitsevasta muinaisjäännöksestä tai muusta arkeologisesta kohteesta suoraan alueellisesta vastuumuseosta, Museovirastosta tai esimerkiksi kaavoituksen yhteydessä. Muinaisjäännöksiä ja muuta arkeologista kulttuuriperintöä koskevia tietoja ja aineistoja on julkisesti nähtävillä myös Museoviraston ylläpitämässä, kaikille avoimessa Kulttuuriympäristön palveluikkunassa¹⁹ ja Museoviraston asianhallintajärjestelmän avoimessa jakelussa²⁰.

Jos omistaja itse toteuttaa maankäyttöhankkeen, hänen tulee ottaa huomioon kohdassa 2.3 hankkeen toteuttajalta edellytetyt asiat ja hakea tarvittaessa muinaismuistolain mukaista kaajoamislupaa.

2.5 Arkeologisten kenttätöiden suorittajat

Arkeologisia kenttätöitä tekevät mm. Museovirasto ja museot, itsenäiset tutkijat, tieteelliset tutkimusryhmät, yliopistot, yksityiset yritykset ja Metsähallitus. Tutkimuslupamenettelyssä edellytetään, että kenttätöistä vastaavalla johtajalla on arkeologin koulutus ja riittävästi kokemusta kenttätöihankkeista. Muun tutkimushenkilökunnan kokoonpano ja osaaminen määrittyvät hankkeen ja sen tavoitteiden mukaan. Vastuullinen johtaja vastaa työryhmänsä pätevydestä ja riittävästä osaamisesta.

Kenttätöiden suorittaja vastaa työn suunnittelusta, toteuttamisesta ja raportoinnista. Hänen tulee ottaa huomioon arkeologisen kenttätöiden laatuohjeet, joiden avulla työn tulosta arvioidaan. Hän vastaa arkeologisten tutkimuskysymysten asettamisesta ja valitsee tavoitteiden saavuttamisen kannalta tarkoituksenmukaiset kenttätöiden menetelmät ja -suorittamistavat. Suojelua koskevista ratkaisuista ja päätöksenteosta vastaa aina alueellinen vastuumuseo tai Museovirasto.

Kenttätöiden tekemistä varten suorittaja laatii tutkimussuunnitelman ja hakee muinaisjäännökseen kajoavia tutkimuksia varten tutkimusluvan Museovirastolta. Suorittaja suunnittelee työn toteuttamisen ja resursoinnin siten, että kenttätö on mahdollista toteuttaa asetettujen tavoitteiden ja tutkimussuunnitelman mukaisesti. Suorittaja vastaa kenttätöiden kaikkien vaiheiden toteuttamisesta tutkimusluvan ehtojen mukaisesti. Kenttätöiden suorittajan tulee myös

¹⁹ Kulttuuriympäristön palveluikkuna: <http://www.kyppi.fi>

²⁰ Museoviraston asiat-palvelu: asiat.museovirasto.fi

ilmoittaa kenttätöistä ja sen ajankohdasta maanomistajalle, alueelliselle vastuumuseolle ja muille työhön liittyville toimijoille.

2.6 Yliopistot ja tieteelliset seurat

Arkeologian opetusta annetaan Helsingin, Oulun ja Turun yliopistoissa. Kaikki järjestävät opetuskavauksia ja inventointikursseja sekä tekevät arkeologisia kenttätöitä. Yliopistoilla on tärkeä rooli arkeologisten kenttätöiden kehittäjinä.

Suomessa toimii neljä tieteellistä arkeologista seuraa: Suomen arkeologinen seura (SARKS), Suomen keskiajan arkeologian seura (SKAS), Suomen klassillisen arkeologian seura (SKLAS) sekä Suomen meriarkeologinen seura ry (MAS).

Seurat pyrkivät kehittämään ja arvioimaan arkeologisen tutkimuksen tasoa keskustelutilaisuuksilla, seminaareilla ja julkaisuillaan.

2.7 Muut asiantuntijat

Arkeologisiin kenttätöihin liittyviä asiantuntijoita ovat mm. geofysikaalisten prospektointien tekijät, erilaisten dokumentointimenetelmien osaajat, ajoitus- ja analyysilaboratorioiden asiantuntijat sekä konservaatorit. Asiantuntijat tekevät työnsä kenttätöiden tilaajan ja hankkeesta vastaavan arkeologin kanssa, jotta työssä käytetään parhaiten soveltuvia menetelmiä ja työn tulokset ymmärretään oikein.

2.8 Harrastajat

Suomessa on laaja joukko erilaisia arkeologian, metallinetsinnän ja hylkysukelluksen harrastajia, jotka voivat omalta osaltaan osallistua kulttuuriperinnön säilyttämiseen. Muinaismuistolaki koskee myös harrastajien toimintaa. Arkeologian harrastamiseen kuuluu myös uusien kohteiden etsiminen maastossa. Muinaismuistolaki ei edellytä lupaa muinaisjäännösten etsintään kajoamattomilla menetelmillä. Arkeologian harrastajien on suositeltavaa hakeutua yhteistyöhön Museoviraston, alueellisten vastuumuseoiden ja muiden arkeologisten toimijoiden kanssa. Museovirasto on julkaissut harrastajille oppaan muinaisjäännöksistä ja metallinetsinnästä.²¹

Hylkysukeltamiseen ei pääsääntöisesti tarvita lupaa viranomaisilta. Sukellusten yhteydessä kohteita ei kuitenkaan saa vahingoittaa eikä niissä saa tehdä muutoksia. Viidelle rauhoitetulle hyllylle on määrätty muinaismuistolain perusteella suoja-alue eivätkä ne sen vuoksi ole vapaita virkistysukelluskohteita. Nämä kohteet ovat Gråharuna, St. Mikael ja Vrouw Maria Paraisten ulkosaaristossa, St. Nikolai Kotkan edustalla sekä Huis te Warmelo Porvoon vesialueella. Mikäli löytää hyllyn (tai hyllyn osan), jonka voidaan olettaa olleen uponneena yli sadan vuoden ajan, on löydöstä ilmoitettava viipymättä Museovirastolle, poliisille tai rajavartiolaitokselle. Museoviraston verkkosivuilla on annettu ohjeita virkistysukeltajille ja muille vedenalaisesta kulttuuriperinnöstä kiinnostuneille²².

Löytäessään hyllyn (tai hyllyn osan), jonka voidaan olettaa olleen uponneena yli sadan vuoden ajan, on löydöstä ilmoitettava viipymättä Museovirastolle.

---

21 Muinaisjäännökset ja metallinetsintä: Harrastajan opas. Museovirasto 2015. <https://www.museovirasto.fi/uploads/Arkisto-ja-kokoelmapalvelut/Julkaisut/muinaisjaannokset-ja-metallinetsintä-2017.pdf>, ruotsiksi Fornlämningar och metalldetektor: guide för metallsökare 2015. <https://www.museovirasto.fi/uploads/Meista/Julkaisut/fornlamningar-och-metalldetektor-2017.pdf>
22 Hylkykuvausohje: <https://www.museovirasto.fi/fi/kulttuuriymparisto/arkeologinen-kulttuuriperinto/vedenalainen-kulttuuriperinto/hylkykuvausohje>

3 Säilyttämis- ja tutkimustarpeen arviointi

Arkeologisen kulttuuriperinnön säilyttämis- ja tutkimustarpeita joudutaan arvioimaan yleensä silloin, kun arkeologiseen kohteeseen kohdistuu jokin intressi. Arviointi tulee tehdä aina, riippumatta tutkimuksen lähtökohdista ja tavoitteista. Jokaisen arkeologista kenttätutkimusta suunnittelevan tulee myös itse arvioida suunnitelmiansa vaikutusta arkeologiseen kulttuuriperintöön. Erityisesti tämä koskee kenttätutkimuksia, joissa on tarkoitus tutkia muinaisjäännöstä kajoavia menetelmiä käyttäen.

Muinaisjäännöksen säilyttämis- ja tutkimustarpeita arvioidaan yleensä maankäyttöhankkeen (kaavoitus tai muu suunnittelu, rakentaminen) tai tieteellisen tutkimushankkeen yhteydessä alueellisessa vastuumuseossa sekä Museovirastossa. Arviointien tavoitteena on varmistaa, että arkeologinen kulttuuriperintö säilyy monimuotoisena, kaikkia alueita, aikakausia ja kohdetyyppejä edustavana kokonaisuutena.

Säilyttämis- ja tutkimustarpeen arviointi perustuu entuudestaan olemassa olevaan tutkimustietoon: tutkimusraportteihin, kirjallisuuteen, rekistereihin ja muuhun lähdeaineistoon sekä mahdollisuuksien mukaan maastossa tehtäviin tarkastuksiin ja -tutkimuksiin. Arvioija analysoi hankkeen vaikutuksia arkeologiseen kulttuuriperintöön.

Säilyttämistarpeen arvioinnissa punnitaan, onko alueen muinaisjäännöksistä ja muusta arkeologisesta kulttuuriperinnöstä ylipäänsä riittävää ja luotettavaa tietoa. Sen lisäksi arvioidaan yksittäisten arkeologisten kohteiden merkitystä ja niitä koskevan tiedon riittävyttä.

Tutkimustarpeen arvioinnissa määritellään selvitykset ja muut toimenpiteet, joita tarvitaan alueella olevien muinaisjäännösten ja muiden arkeologisten kohteiden tarkastamiseksi tai löytämiseksi ja tunnistamiseksi. Maankäyttöhankkeita koskevissa arvioinneista määritellään tehtyjen selvitysten ja muiden toimenpiteiden perusteella tarpeet ja tavoitteet, jotka yksittäisen muinaisjäännöksen tai muun arkeologisen kulttuuriperintökohteen säilyttäminen tai tutkiminen edellyttää ennen hankkeen mahdollista toteuttamista.

Suojelun näkökulmasta tietoa on suositeltavaa kaikissa tilanteissa kerätä ensi sijassa kajoamattomilla tai mahdollisimman vähän kajoavilla menetelmillä, jotta muinaisjäännöstä säilyisi mahdollisimman paljon. Joissain tapauksissa kenttätyöt on perusteltua tehdä pääasiassa kajoavin menetelmin. Esimerkkinä voidaan mainita laajat ja ympäristövaikutuksiltaan huomattavat maankäyttö- ja rakennushankkeet. Muinaisjäännös tai muu arkeologinen kulttuuriperintökohte tulee aina tutkia mahdollisimman kattavasti ennen hankkeen aloittamista.

4 Tutkimussuunnitelma ja tutkimuslupa

4.1 Tutkimussuunnitelma

Huolellinen suunnittelu on olennainen osa arkeologista tutkimusta. Suunnitteluun liittyy teellisen kysymyksenasettelun lisäksi myös perehtyminen tutkittavaan kohteeseen ja sen ympäristöön, menetelmien valinta ja tutkimuskokonaisuuden jäsentäminen sekä tarvittavien voimavarojen arviointi. Suunnitelman valmistelu on keskeinen osa kaikenlaisten arkeologisten kenttätöiden laadunhallintaa.

Tutkimussuunnitelma tehdään kaikista kajoavista tutkimuksista. Lisäksi se on suositeltavaa laatia myös muinaisjäännöksiin kajoamattomista tutkimuksista ja inventoinneista. Tutkimussuunnitelman tulee sisältää luotettavat ja kattavat tiedot tutkimuksen kohteesta, tavoitteista, menetelmistä, voimavaroista ja muusta toteuttamisesta, riskien hallinnasta ja tulosten raportoinnista.

4.2 Tutkimuslupa ja sen hakeminen

Muinaismuistolain 10 §:n nojalla Museovirastolla on oikeus tutkia rauhoitettua kiinteää muinaisjäännöstä sekä antaa lupa kiinteän muinaisjäännöksen tutkimiseen. Lisäksi 18 §:n nojalla Museovirasto voi antaa luvan tutkia irtaimen muinaisesineen löytöpaikkaa. Lupamenettely koskee sekä maalla että veden alla sijaitsevien muinaisjäännösten kajoavia tutkimuksia. Muinaismuistolain (295/1963) mukaista tutkimuslupaa ei tarvita, jos tarkoitus on tutkia muuta arkeologista kulttuuriperintökohdetta (esim. Muinaisjäännösrekisterin muu arkeologinen kulttuuriperintökohde), joka ei ole kiinteä tai mahdollinen kiinteä muinaisjäännös. Tällaisten kohteiden kenttätutkimuksista on kuitenkin aina ilmoitettava niiden suojelusta ja seurannasta vastaavaan alueelliseen vastuumuseoon tai Museovirastoon.

Lupamenettelyn tarkoitus on muun muassa varmistaa, että tutkimuksen vastuullinen johtaja on pätevä tehtäväänsä ja että tutkimussuunnitelma on tarkoituksenmukainen tavoitteisiin nähden ja muinaisjäännöksen suojelun näkökulmasta hyväksyttävä. Suunnitellut tutkimus- ja dokumentointimenetelmät tulee kuvata riittävällä tarkkuudella, jotta niiden soveltuvuus ja tarkoituksenmukaisuus on mahdollista arvioida. Lupamenettelyssä varmistetaan myös, että tutkimuksen toteuttamiseen on riittävät voimavarat. Lupaa haettaessa on esitettävä tiedot tutkimuksen kohteesta, tavoitteista ja menetelmistä sekä arvio tutkimukseen käytettävistä resursseista ja niiden jakautumisesta. Etenkin löytöjen konservointiin on valmistauduttava jo suunnitteluvaiheessa riittävästi, erityisesti jos kenttätyön yhteydessä oletetaan löydettävän hyvin säilynyttä orgaanista tai vettänyttä materiaalia tai runsaasti metalliesineitä.

Tutkimuslupaa haetaan kirjallisesti Museovirastolta.²³ Hakijan on hyvä ottaa huomioon, että tutkimuksen toteuttaminen voi edellyttää yhteydenottoa tai luvan hakemista myös muilta tahoilta. Esimerkiksi silloin, kun tutkimus koskee saamelaista arkeologista kulttuuriperintöä, luvan hakijan tulisi olla ennen tutkimuslupahakemuksen tekoa yhteydessä Saamelaiskäräjiin ja pyydettyä tarvittaessa kirjallinen ennakkosuostumus.²⁴

Tutkimuslupahakemus on jätettävä hyvissä ajoin ennen suunniteltua kenttätöiden aloittamisaikaa. Tutkimuslupa-asiat käsitellään normaalisti 30 vuorokauden kuluessa. Etenkin

²³ Ks. Muinaisjäännösten tutkimusluvista ja niiden hakemisesta: <https://www.museovirasto.fi/fi/kulttuuriymparisto/arkeologinen-kulttuuriperinto/arkeologisen-kulttuuriperinnon-tutkimus/muinaisjaannosten-tutkimusluvut>

²⁴ Ks. Saamelaiskäräjien laatima menettelyohje saamelaisten kulttuuriperintöä ja perinteistä tietoa koskevissa hankkeissa: <https://www.samediggi.fi/tutkimuseettinen-menettelyohje/>

laajamittaisia ja pitkäkestoisia tutkimuksia koskevissa hakemuksissa on varauduttava pidempään käsittelyaikaan.

Käsittelyaika kattaa ajan asian vireille tulosta sen ratkaisuun. Hakemus tulee vireille sen saatua Museoviraston kirjaamoon. Jos hakemus on puutteellinen, Museovirasto kehottaa lähettäjää määräajassa täydentämään sitä. Täydentämistarve pidentää lupa-asian käsittelyaikaa. Kiireellistä lupaa edellyttävissä tapauksissa tulee ottaa välittömästi yhteyttä Museovirastoon. Tutkimuslupapäätös on hallintopäätös, josta voidaan valittaa oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetun lain (808/2019) mukaisesti tutkittavan kohteen sijaintipaikan hallinto-oi-keuteen.

Tutkimuslupahakemus

Tutkimuslupahakemus ja siihen liittyvä tutkimussuunnitelma voidaan tehdä Museoviraston laatimalla lomakkeella tai vapaamuotoisena. Vapaamuotoisen hakemuksen ja suunnitelman tulee sisältää lomakkeissa pyydyt tiedot. Lomakkeen käyttö on suositeltavaa, koska yhdenmukaiset ja kattavat tiedot helpottavat ja nopeuttavat hakemusten käsittelyä ja vertailua. Lomakkeet voi la- data Museoviraston verkkosivuilta ja täyttää sähköisesti.²⁵

4.3 Tutkimusluvan sisältö

Museovirasto voi asettaa tutkimusluvalle tarpeellisiksi katsomiaan ehtoja. Hakemuksia arvioidaan tapauksittain, joten tutkimusluvut voivat erota toisistaan ehdoiltaan. Tutkimusluvan saaja toteuttaa tutkimukset tutkimuslupahakemuksen, tutkimussuunnitelman ja lupaehtojen mukaisesti. Mikäli kenttätöön kuluessa tulee tarve poiketa tutkimussuunnitelmasta, tulee olennaiset muutokset hyväksyttäväksi Museovirastossa. Kenttätöön kuluessa ilmenevistä olen- naisista muutostarpeista on aina oltava yhteydessä Museovirastoon.

Tutkimusluvassa käsitellään muun muassa seuraavia asiakokonaisuuksia:

- hakijan ja kenttätöön suorittajan velvollisuudet ja vastuut, joita liittyy maanomistajaan, kor- vauksiin ja muihin mahdollisiin lupiin
- tutkimuksen tilaaja ja kustantaja (joissain tapauksissa eri toimija), joille tutkimuslupa myös lä- hetetään tiedoksi
- todetaan tutkimuksen tavoitteet ja käytettävät tutkimusmenetelmät
- mahdolliset kenttätutkimuksissa tapahtuvat muutokset ja niitä koskevat menettelytavat
- tutkimuksen raportointia, löytöjen käsittelyä ja konservointia sekä tutkimusluvan julkisuutta koskevat ehdot ja ohjeet

25 Muinaisjäännöksen tutkimuslupahakemus: https://www.museovirasto.fi/uploads/Arkisto-ja-kokoelmapalvelut/Julkaisut/Tutki- muslupahakemuslomake_18.4.2018.doc ja Tutkimuslupaan liittyvä tutkimussuunnitelma: https://www.museovirasto.fi/uploads/Arkisto-ja-kokoelmapalvelut/Julkaisut/Tutki- mussuunnitelmalomake_18.4.2018.doc

5 Arkeologinen inventointi

5.1 Inventoinnin tavoitteet ja tyypit

Arkeologinen inventointi on järjestelmällistä, vakiintunein tieteellisin menetelmin tehtävää arkeologisten kohteiden etsimistä ja tarkastamista. Inventoinnin tavoitteena on luoda yleiskuva alueen arkeologisesta kulttuuriperinnöstä ja tuottaa tietoa inventointialueella sijaitsevien arkeologisten kohteiden määrästä, sijainnista, tyypeistä ja laajuudesta. Inventointeja on suositeltavaa toteuttaa silloin, kun maastohavainnoinnille on hyvät olosuhteet. Inventoinnissa kajoetaan kohteisiin vain sen verran kuin on tarpeellista kohteiden luonteen arvioimiseksi ja inventoinnin tavoitteiden mukaisten tietojen saamiseksi. Inventointiin sisältyy suunnittelu, kenttätyöt ja jälkityöt ja tulosten raportointi. Inventointitiedon on oltava paikka- sekä ominaisuustiedoiltaan luotettavaa, ja sen on annettava selkeä yleiskuva inventoidun alueen arkeologisen kulttuuriperinnön sijoittumisesta ja muinaisjäännöstyypeistä

Tiedon monipuolistamiseksi inventoinneissa voidaan käyttää myös kajoamattomia tai kajoavia prospektointimenetelmiä. Prospektointimenetelmiä ovat esimerkiksi maatumaluuotus, pintapoiminta, metallinetsimen tai kuvauskohterin käyttö sekä kairaukset ja koepistot. Vedenalaisinventointien yhteydessä tavallisia prospektointimenetelmiä ovat muun muassa viis-tokaiku- tai monikeilaluotus.

Inventoinnin valmistelussa on suositeltavaa olla yhteydessä alueen arkeologisesta kulttuuriperinnöstä vastaavaan alueelliseen vastuumuseoon. Vaikka kajoamattomilla menetelmillä tehtävä inventointi ei edellytä tutkimuslupaa, on kenttätyön ajankohdasta hyvä ilmoittaa, koska vastuumuseon tehtävänä on seurata alueen arkeologista toimintaa ja tiedottaa ajankohtaisista asioista. Museoilla voi myös olla tiedossa ilmoituksia ja kohteita, joita ei ole ehditty tarkastaa tai viedä Muinaisjäännösrekisteriin. Alueesta vastaavan arkeologin kanssa on mahdollista myös tarkentaa inventoinnin tavoitteita ja tarpeita.

Tiedon luotettavuuden ja kattavuuden merkitys korostuvat erityisesti siksi, että pääosin inventointitiedon perusteella alueellinen vastuumuseo ja Museovirasto arvioivat mm. seuraavia kysymyksiä:

- Onko alueella arkeologista kulttuuriperintöä?
- Vaikuttaako arkeologinen kulttuuriperintö suunniteltuun alueidenkäyttöön tai alueidenkäyttö arkeologiseen kulttuuriperintöön?
- Mikä on yksittäisen muinaisjäännöksen merkitys suhteessa alueen muihin muinaisjäännöksiin paikallisella, maakunnallisella tai valtakunnallisella tasolla?
- Mikä on arkeologisen kulttuuriperinnön suhde rakennettuun ympäristöön ja maisemaan?
- Ovatko aikaisemmat tiedot tai tulkinnat arkeologisesta kulttuuriperinnöstä muuttuneet? Mikä on muuttuneiden tietojen merkitys hankkeen vaikutusten arvioinnissa?
- Millä perusteilla muinaisjäännöksen tai muun arkeologisen kohteen laajuus määritellään?
- Mitkä kaavamerkinnot soveltuvat parhaiten suojeltavien kohteiden ja niiden ympäristöjen merkitsemiseen? Miten kaavamerkinnot selitys ja määräysosa laaditaan?
- Millaista maa- tai vesialueen käyttöä muinaisjäännöksen tai muun arkeologisen kulttuuriperintökohteen läheisyyteen voidaan osoittaa? Miten kohteen lähimaisema tai ympäristö tulisi ottaa huomioon kaavoituksessa?

Inventoinnin tyyppejä

Arkistoselvitys, arkistoinventointi tai esiselvitys sisältyy kaikkien arkeologisten inventointien esitöihin. Tavoitteena on maastossa tarkastettavien alueiden tai kohteiden alustava määrittäminen ja paikantaminen arkistolähteiden (sis. vanhat kartat ja muut historialliset lähteet), rekistereiden ja muun lähdeaineiston perusteella tai alueen arkeologisen potentiaalin arvioiminen. Arkistoinventointia voidaan tarvittaessa täydentää myöhemmin maastotarkastuksilla tai tarkastuskelluksilla. Arkistoinventointi on perusteltua tehdä, kun vaikutusalue ei ole vielä tarkasti tiedossa (esimerkiksi liikenneväylien vaihtoehtoiset linjaukset) tai kun tarvitaan yleispiirteistä tietoa tietyn alueen arkeologisesta kulttuuriperinnöstä. Arkistoinventointi voi olla myös osa kaivauksen esitöitä. Arkistoinventointi on vain poikkeustapauksissa riittävä varsinaisiin suojelua koskeviin ratkaisuihin.

Yleisinventointeihin kuuluvat muun muassa kuntainventointi, kaavainventointi (maakunta-, yleis- ja asemakaavataso), linjainventointi (esimerkiksi voima-, putki- ja tielinjat sekä merikaapelit) ja rantainventointi. Näissä inventoitavan alueen rajausta perustuu hallinnollisiin tai kaava- tai muun suunnitelma-alueen rajoihin. Tavoitteena on arkeologisten kohteiden määrän, sijainnin, tyyppien ja laajuuden kattava selvittäminen vähintäänkin muuttuvan maankäytön alueilla. Inventoinnissa otetaan huomioon yleensä eri-ikäiset ja -tyyppiset kohteet. Yleisinventointeja voidaan tarvittaessa täydentää teemainventoinnein (ks. seuraava kohta). Yleisinventointi on perusteltua tehdä, kun aluetta ei ole lainkaan inventoitu, aikaisemmat inventoinnit eivät ole riittäviä tai ne ovat vanhentuneita.

Teemainventoinnin lähtökohtana on tutkimuskysymys, aihepiiri tai kohdetyyppi. Teemainventointeja saatetaan tehdä myös kaavoituksessa lisätietojen hankkimiseksi. Teemana voi olla kohdetyyppi, periodi tai kulttuuri- tai luonnonympäristön kokonaisuus (esimerkiksi rautakautinen tai keskiaikainen asutus, sotahistorialliset kohteet, kaupunkiarkeologia jne.). Inventoinnin tavoitteena on teemaan liittyvien arkeologisten kohteiden määrän, tyyppien ja laajuuden selvittäminen mahdollisimman kattavasti. Laajan alueen yleisinventointi saattaa olla myös tarkoituksenmukaista organisoida temaattisiin kokonaisuuksiin, jolloin työ voidaan jakaa useammalle eri teemoihin erikoistuneelle tutkijalle.

Tarkkuusinventointi on rajatun alueen, määritellyn kokonaisuuden tai yksittäisen kohteen määrittämiseksi tehtävä maastotyö, jonka tavoitteena on selvittää mahdollisimman luotettavasti kohteen laajuus ja luonne. Useimmiten tarkkuusinventoivalta alueelta tai sen läheisyydestä tunnetaan jo muinaisjäännös tai siellä on vahvoja viitteitä muinaisjäännöksestä. Tavallisesti tarkkuusinventoinnissa rajataan kohteita havainnoimalla ja kartoittamalla maan pinnalle näkyviä rakenteita ja muita piirteitä. Useissa tapauksissa kohteiden laajuuden ja säilyneisyyden määrittäminen voi edellyttää myös kajoavia menetelmiä. Tarkkuusinventointi voi olla tarpeellinen esimerkiksi asemakaava-alueen inventoinnissa tai tehtäessä tarkempaa selvitystä yleisinventoinnin yhteydessä. Tarkkuusinventointia voidaan hyödyntää myös kaivausten valmisteluun liittyvissä esitutkimuksissa.

Tarkkuusinventoinnissa käytetään kajoamattomia ja mahdollisimman vähän kajoavia prospektointimenetelmiä, kuten pintapoimintaa, kairausta, metallinetsintä, koekuoppia, koeojia ja pintojen avausta sekä geofysikaalisia ja -kemiallisia menetelmiä tai kaukokartoitusmenetelmiä. Mikäli tarkkuusinventoinnissa on tarkoitus tutkia kiinteää muinaisjäännöstä kajoavin menetelmin (esim. kohteiden laajuuden ja kulttuurikerroksen määrittäminen koekuopin), on kenttätöihin haettava tutkimuslupaa Museovirastosta.

5.2 Inventoinnin raportointi

Arkeologisen inventoinnin tärkein dokumentti on inventointiraportti. Raportin käytön ja arvioinnin kannalta on oleellista, että siihen on selvästi kirjattu inventoinnille asetetut tavoitteet ja tulokset. Maankäyttöhankkeisiin liittyvissä arkeologisissa inventoinneissa lähtökohtana on, että maastotyössä tarkastetaan kaikki alueen arkeologiset kohteet, ellei toimeksiannossa ole toisin määritelty. Inventointiraportissa on aina mainittava selkeästi ja yksiselitteisesti, mikäli kaikkia mainittuja kohteita ei ole tarkastettu maastossa tai kohteet on paikannettu pelkästään lähdeaineiston (esim. historialliset kartat tai laserkeilausaineisto) perusteella. Tiedon, havaintojen ja tulkintojen on selvästi erotuttava toisistaan.

Maankäyttöhankkeiden yhteydessä tehtävissä inventoinneissa on myös olennaista, että tekijä ilmoittaa kenttätöiden tulokset ensin tutkimuksia edellyttäneelle taholle. Vastuumuseon tai Museoviraston vastuulla on arvioida selvitysten riittävyys suhteessa tavoitteisiin ja esittää mahdolliset täydennystarpeet.

Laatuohje: Inventoinnista laaditaan raportti, jossa on selkeät, yksityiskohtaiset ja luotettavat tiedot. Maankäyttöhankkeisiin liittyvissä selvityksissä inventoinnin ja muun kajoamattoman kenttätöiden raportti toimitetaan heti sen valmistuttua sähköisenä alueelliseen vastuumuseoon arviointia varten. Museo toimittaa arvioidun raportin Museovirastoon.²⁶ Raportin lisäksi toimitetaan myös kohteiden sijaintitiedot ja rajaukset digitaalisena paikkatietomuodossa.

Inventointiraportin tulee sisältää seuraavat tiedot:

1. Inventoinnin perustiedot

- Työn suorittaja ja hänen edustamansa organisaatio
- Työn lähtökohta tai peruste (esim. kaavoitus/rakennushankkeen suunnittelu/tieteellinen tutkimushanke)
- Hankkeen virallinen nimi
- Työn rahoittaja/tilaaja
- Tieto siitä, mihin selvitystarve perustuu – esim. alueellisen vastuumuseon tai Museoviraston lausunto tai muistio tai viittaus siihen (esim. diaarinumero tai muu yksilöivä tieto)
- Inventoinnin tyyppi (ks. edellä)
- Kenttätöajankohta
- Dokumentointi- ja löytöaineiston arkistointi- ja kokoelmatiedot

2. Inventoinnin tavoitteet ja lähtökohdat

- Tavoitteet – mitä ja miksi on inventoitu
- Tieto inventoinnin aikana vallinneista olosuhteista ja arvio niiden vaikutuksesta työn tuloksiin
- Kuvaus inventoitavan alueen ympäristötekijöistä (mm. maasto ja vesistöhistoria, kasvillisuus)
- Selostus inventoinnin kannalta keskeisestä tutkimus- ja asutushistoriasta ja nykyisestä maankäytöstä
- Inventoinnin laajuus ja kohdentuminen

3. Kuvaus inventoinnin menetelmistä ja lähdeaineistosta

- Inventoinnissa käytetyt menetelmät ja tutkimustavat ja -välineet

---

²⁶ Vedenalaisia kajoamattomia kenttätöitä koskevat raportit ja paikkatietoaineistot toimitetaan suoraan Museovirastoon, kirjaamo@museovirasto.fi

- Kuvaus siitä, miten ja millä perusteella arkeologiset kohteet on paikannettu, rajattu ja dokumentoitu
- Selostus inventoinnissa käytetyistä lähdeaineistoista ja arvio niiden käyttökelpoisuudesta

4. Yhteenveto inventoinnin tuloksista

- Luettelo inventointiin sisältyvistä kohteista (kohteen nimi, tunnus, laji, tyyppi, ajoitus, ennestään tunnettu vai inventoinnissa todettu, tarkastettu inventoinnissa kyllä/ei)
- Kartta maastossa inventoiduista alueista
- Kartta kaikista inventointialueen kohteista – tarkastetut ja tarkastamattomat
- Arvio inventoinnin kattavuudesta (kohdetyytit, alueet) ja jatkoselvitystarpeista
- Arvio siitä, millä tavalla aikaisemmat tiedot ovat muuttuneet inventoinnin perusteella

5. Kohdekohtaiset kuvaukset (ks. tarkemmin luku 5.3. ja luku 8)

- Nimitiedot
- Paikkatiedot (sijainti ja rajausta perusteluineen)
- Laji-, tyyppi- ja ajoitustiedot.
- Tarkastusajankohta
- Tieto siitä, jos kohdetta ei ole tarkastettu inventoinnissa
- Tarkastushavainnot
- Kohteen paikannus- ja rajaustapa perusteluineen
- Kuvat kohteista ja niiden ympäristöstä
- Löytötiedot
- Kartat kohteiden sijainnista (pistemäisenä ja aluemaisena)
- Aikaisemmat tutkimukset ja muut lähdetiedot
- Arvio kohteen merkityksestä ja suhteesta tutkimusalueen muihin samaa ajanjaksoa ja tyyppiä edustaviin arkeologisiin kohteisiin
- Arvio siitä, ovatko kohdetta koskevat tiedot muuttuneet havaintojen perusteella

5. Selostus muista mahdollista havainnoista ja tiedoista

- Selostus muiden tahojen hallussa olevista tai olleista löydöistä. Tiedot ja kuvat löydöistä. Löytäjän yhteystiedot, jos löytäjä on antanut kirjallisen suostumuksensa. Tieto siitä, onko löydöistä ilmoitettu alueelliseen vastuumuseoon ja Museovirastoon tai ilmoituspalvelu Ilppariin (www.kyppi.fi).
- Luettelo ja tarvittaessa kartta muista mahdollisista havainnoista. Laserkeilausaineistoja käytettäessä on aina mainittava, onko aineistossa havaittu ja arkeologiseksi arveltu anomalia tarkastettu vai ei.

6. Löytöluettelo

- Inventointilöydöistä laaditaan luettelo, jonka laatimisessa on otettava huomioon Museoviraston arkeologisten kokoelmien antamat ohjeet.²⁷ Löydöille otetaan päänumerot, jotka saa sähköpostilla Museoviraston arkeologisista kokoelmista.²⁸ Löytöluettelo toimitetaan Museoviraston arkeologisiin kokoelmiin sekä sähköisenä (mieluiten Access- tai Excel-muodossa) että paperitulosteena (A4). Lisäksi löytöluettelon voi yhdistää raportin loppuun. (Ks. myös luku 6.6.)

²⁷ Museoviraston arkeologisten kokoelmien ohjeita arkeologisten kenttätöiden tekijöille: <https://www.museovirasto.fi/fi/kokoelma-ja-tietopalvelut/esinekkokoelmat>

²⁸ Museoviraston arkeologiset kokoelmat: ark.kokoelmat@museovirasto.fi

5.3 Kohdekuvaus

Kohdekuvauksella tarkoitetaan kaikkia kohteeseen liittyviä tietoja. Kohdekuvausten perustietojen tulee olla sellaisenaan siirrettävissä Museoviraston ylläpitämään Muinaisjäännösrekisteriin, mutta inventointiraportissa olevan kuvauksen on perusteltua olla laajempi. Inventoinnin valmisteluvaiheessa kerättyjen tietojen ja maastossa tehtyjen havaintojen ohella kohdekuvaukseen kuuluvat muut kohdetta koskevat olennaiset tiedot ja eri tietojen perusteella tehdyt tulkinnat.

1. Kohteen perustiedot

- Kohteen nimi, sijainti, raja- ja rajauksen tarkkuus.
- Kohteen sijainti määritetään koordinaattien lisäksi sanallisesti siten, että kuvauksesta käy ilmi esimerkiksi sijainti suhteessa lähimpään vesistöön tai maantiehen. Kohdekuvauksesta käy ilmi, millä perusteella raja- ja rajaus on tehty.
- Kohteen laji ja status.
- Kohteen laji ja status määritellään käyttämällä Muinaisjäännösrekisterin lajiluokkia (ks. luku 8.4).
- Tässä yhteydessä arvioidaan kohteen status esittämällä perusteltu arvio siitä, onko kyseessä muinaismuistolain tarkoittama kiinteä muinaisjäännös tai muu arkeologinen kulttuuriperintökohde. Inventointiraportissa ei tule käyttää mainintaa ”suojelukohde”. Inventoijan arvio ja ehdotus on tärkeä, sillä arkeologisesta kulttuuriperinnöstä vastaava viranomais- ja ottaa sen huomioon määrittäessään kohteen suojele- tai säilyttämistarpeen.
- Kohteen tyyppi ja alatyppi.
- Määrittelyssä on suositeltavaa käyttää ensisijaisesti Arkeologisen kulttuuriperinnön oppaan kohdetyyppejä²⁹. Mikäli kohdetyyppejä ei ole arkeologisen kulttuuriperinnön oppaassa käytetään Muinaisjäännösrekisterin tyyppejä (ks. luku 8.4). Niitä voidaan tarvittaessa tarkentaa tai täsmentää.
- Arvio ajoituksesta.
- Ajoituksen määrittelyssä noudatetaan Muinaisjäännösrekisterin asiasanoitusta. Ajoituksen tarkenteena voi käyttää arkeologisen kulttuuriperinnön oppaan kronologiajakoa³⁰. Lisäksi täsmällisemmät ajoitukset (esimerkiksi vuosiluvut) ilmoitetaan, mikäli ne ovat tiedossa.
- Kenttätöiden ajankohta.
- Inventointiraportissa kerrotaan kohteen tarkastuspäivä. Mikäli kohdetta ei ole tarkastettu maastossa, se on aina mainittava.
- Kohteeseen liittyvän dokumentointi- ja löytöaineiston arkistointi- ja kokoelmatiedot.
- Aikaisemmat tutkimukset ja löydöt.

2. Kohteen ympäristön kuvaus ja suhde asutushistoriaan

- Luonnonympäristön ja maaston kuvaus
- Maaperä, kasvillisuus-/metsätyyppi ja topografia kohteessa ja sen välittömässä lähiympäristössä

29 Arkeologisen kulttuuriperinnön opas <http://akp.nba.fi>

30 Arkeologisen kulttuuriperinnön opas – kronologia: <http://akp.nba.fi/artikkelit:kronologia>

- Kohteen suhde tutkimusalueen luonnon- ja vesistöhistoriaan, asutushistoriaan ja nykyiseen maankäyttöön tai rakennettuun ympäristöön
- Kohteen mahdollinen tutkimushistoria ja aikaisemmat havainnot
- Kohteeseen mahdollisesti liittyvä historiallinen maankäyttö, kohde vanhoilla kartoilla (kartoista ja muista historiallisista lähteistä mainittava aina arkistotunnus tai muu yksilöivä lähdetieto)
- Kohteeseen mahdollisesti liittyvä paikallishistoriallinen tieto

3. Kohdetta koskevat havainnot ja tulkinnat

- Paikalla tehdyt havainnot
- Kohteeseen liittyvät rakenteet ja muut elementit
- Kohteeseen liittyvät löydöt, tieto siitä, onko paikalla havaittu löytöjä ja onko niitä otettu talteen
- Kuvia kohteesta ja sen ympäristöstä
- Tarkastusajankohdan olosuhteiden kuvaus ja arviointi
- Arvio kohteen säilyneisyydestä suhteessa alueen historialliseen ja nykyiseen maankäyttöön
- Arvio kohteen merkityksestä ja siihen vaikuttavista tekijöistä
- Muinaisjäännösten tai muun arkeologisen kulttuuriperinnön merkittävyyden arviointi ei yleensä kuulu inventoinnin yhteyteen, tuhoutuneet arkeologiset kohteet on kuitenkin aina mainittava erikseen. Arvioinnin kannalta olennaisia ominaisuuksia (tutkimuksellinen, ympäristöllinen tai historiallinen merkitys) on kuitenkin syytä tuoda esiin kohteiden sanallisissa kuvauksissa.
- Arvio kohdetta koskevista mahdollisista muutoksista, jos tiedossa
- Kohteen suhde tutkimusalueen muihin samaa ajanjaksoa ja tyyppiä edustaviin arkeologisiin kohteisiin
- Kohteeseen liittyvät muut aineistot ja niihin perustuvat havainnot ja tulkinnat, esimerkiksi laserkeilausaineisto (havainnot ja tieto tarkastetuista havainnoista raportin karttaliitteenä)

6 Arkeologinen kaivaus

6.1 Esitutkimus

Esitutkimus voi sisältää kajoavia tai kajoamattomia menetelmiä. Esitutkimusten tavoitteet määritellään tapauksittain, ja niillä täydennetään aikaisempaa esimerkiksi inventoinnin, maastotarkastuksen tai tarkastussukelluksen pohjalta saatua tietoa. Esitutkimuksen tuloksia käytetään arkeologisen kulttuuriperinnön suojeluun ja tutkimukseen liittyvässä päätöksenteossa, kuten kenttätöiden suunnittelussa ja siihen tarvittavien resurssien arvioinnissa.

Maankäyttö- ja rakennushankkeessa esitutkimusten tavoitteista vastaa alueellinen vastuumuseo tai Museovirasto. Tieteellisessä tutkimustyössä tavoitteet asettaa tutkimuksen vastuullinen tekijä, esimerkiksi tutkimuslaitos tai yksityinen tutkija. Kajoavissa esitutkimuksissa Museovirasto arvioi tavoitteita tutkimuslupaprosessin yhteydessä. Esitutkimukset tehdään mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, jotta niiden tulokset voidaan ottaa huomioon myöhempiä toimenpiteitä suunniteltaessa.

Tarve esitutkimukselle voi tulla esimerkiksi seuraavissa tilanteissa:

- Kaavoitushanke tai yksittäinen rakennus- tai maankäyttöhanke, jonka vuoksi tarvitaan tarkempaa tietoa arkeologisen kulttuuriperinnön luonteesta ja laajuudesta suunnittelua varten.
- YVA-lain (1994/468) tarkoittaman hankkeen ympäristövaikutusten arviointi, jossa arvioidaan hankkeen vaikutus arkeologiseen kulttuuriperintöön.
- Tutkimushanke, jossa tarvitaan tietoja arkeologisen kohteen ominaisuuksista tarkempaa määrittelyä tai kenttätöiden suunnittelua varten.
- Muinaisjäännöksen tai muun arkeologisen kohteen restaurointia, hoitoa tai käyttöä koskeva hanke, jota varten tarvitaan tietoa kohteen kunnosta ja ominaisuuksista.
- Muinaisjäännöksen tai muun arkeologisen kohteen seuranta, jossa hankitaan tietoa kohteella vallitsevien olosuhteiden muutoksista ja niiden vaikutuksista.
- Luonnontapahtumien vaikutuksesta tuhoutuvan muinaisjäännöksen tai muun arkeologisen kohteen tutkimus.
- Kenttätyömenetelmien opetus, kokeilu ja kehittäminen.

Esitutkimus voidaan toteuttaa useiden prospektointimenetelmien yhdistelmänä (esim. tarkkuusinventointi) parhaan lopputuloksen saavuttamiseksi. Prospektointimenetelmiä ovat esimerkiksi maatutkaluotaus, metallinetsinkartoitus, viistokaikuluotaus, pintapoiminta, kairaukset ja koepistot tai maan kuoriminen kaivinkoneella. Menetelmiä valittaessa pyritään tuottamaan esitutkimuksen tavoitteisiin nähden relevanttia ja riittävän luotettavaa tietoa.

Esitutkimusten menetelmiin ja niiden valintaan vaikuttaa sekä arkeologisen kohteen että sitä koskevan hankkeen luonne ja laajuus. Useimmissa tapauksissa esitutkimuksen periaatteena on saada kohteesta riittävästi tietoa kajoamalla siihen mahdollisimman vähän. Tämän menettelyn tavoitteena on säilyttää kohteesta enemmän tulevaisuuteen. Suunnitteluun liittyvissä hankkeissa esitutkimuksen tavoitteena on myös tuottaa tietoa toteutettavien ratkaisujen pohjaksi, mikä säästää kustannuksia ja vähentää riskejä.

Kajoavat esitutkimukset (koekaivaus) ovat tarpeen erityisesti silloin, kun kaivaustutkimukset ovat välttämättömiä. Tämä koskee varsinkin suuria maankäyttö- ja rakentamishankkeita. Jos kohde tulee tuhoutumaan lopullisessa hankkeessa, esitutkimuksissa on käytettävä kajoavia

menetelmiä mahdollisimman luotettavan tiedon saamiseksi. Esitutkimuksen tulosten perusteella laaditaan tarkempi työ- ja resurssisuunnitelma ja valitaan kohteeseen parhaiten soveltuvat menetelmät ja tutkimustavat. Joissain tapauksissa esitutkimukset voivat olla laaja-alaisia ja edellyttää esimerkiksi pintamaakerrosten poistoa.

6.2 Kaivaus

Kaivaus on arkeologisen kohteen tai sen osan järjestelmällinen, arkeologisin menetelmin tehtävä kajoava tutkimus, jossa tutkittava kohde poistetaan tai puretaan kokonaan tai osaksi. Kaivauksen keskeisiin töihin kuuluvat kulttuurikerrosten ja rakenteiden esiin ottaminen, havainnointi ja dokumentointi, näytteidenotto sekä löytöjen talteenotto. Kenttätöövaiheen jälkeen seuraa jälkityövaihe, jolloin kaivauksessa kertynyt aineisto järjestetään, analysoidaan ja tulkitaan. Kaivaustapahtumat, havainnot ja arkeologisen aineiston perusteella tehdyt tulokset ja johtopäätökset esitetään kaivauksen raportissa. Muinaisjäänökseen kajoava kenttätö edellyttää aina Museoviraston tutkimuslupaa. Tutkimusluvan saaja vastaa koko kenttätöprosessista suunnittelusta raportointiin.

Kaivaustyyppejä

Toimeksiantokaivaus tai tilauskaivaus

Kajoava kenttätö, joka toteutetaan tiedossa olevan hankkeen yhteydessä ja siihen liittyen. Viranomaisen toimeksiantoihin perustuvia kaivauksia tehdään erityisesti maankäyttöhankkeiden yhteydessä, jolloin viranomainen on säilyttämisen- ja tutkimustarpeen arvioinnissa edellyttänyt arkeologisia kaivauksia ennen hankkeen toteuttamista. Hankkeen toteuttaja tilaa tarvittavat työt arkeologiselta toimijalta ja vastaa niiden kustannuksista. Museoviraston koekaivausryhmä tekee suojelusta vastaavan viranomaisen toimeksiantoina yksityisiin rakennushankkeisiin liittyviä kenttätutkimuksia.

Pelastuskaivaus

Kajoava kenttätö, jossa tutkitaan yllättäen tai odottamatta paljastunut muinaisjäänös tai muu arkeologista tutkimusta edellyttävä kohde. Kyseessä voi olla tilanne, jossa kohde on ennestään tuntematon tai hankkeessa on kajottu muinaisjäänökseen ilman Museoviraston lupaa tai ennalta tuntematon muinaisjäänös on löytynyt esimerkiksi rakennustöiden aikana. Pelastuskaivauksia voidaan joutua tekemään esimerkiksi myrskyjen tai tulvien aiheuttamien tuhojen takia. Kaivaus toteutetaan tavallisesti toimeksiantokaivauksen tapaan, yleensä kiireellisenä.

Tutkimuskaivaus

Kajoava kenttätö, joka tehdään tieteellisen tutkimushankkeen yhteydessä asetettujen kysymysten selvittämiseksi. Tutkimuskaivauksia voidaan tehdä myös muissa yhteyksissä, esimerkiksi muinaisjäänöksen tai muun arkeologisen kohteen hoidon, käytön tai restauroinnin suunnittelua varten.

Opetuskaivaus

Kajoava kenttätö, joka tehdään ammatillisen koulutuksen yhteydessä. Toteutetaan usein tutkimushankkeen osana. Tavoitteena on perehdyttää opiskelijat arkeologian tutkimusmenetelmiin.

Yleisökaivaus

Kajoava kenttätö, joka on avoin kaikille arkeologiasta kiinnostuneille. Toteutetaan usein tutkimushankkeen osana. Tavoitteena on yleensä arkeologian popularisointi ja tutustuttaminen tieteenalan tutkimusmenetelmiin.

Arkeologista kaivausta suunniteltaessa tarvitaan alustavaa tietoa ainakin seuraavista asioista: arkeologisen kohteen laajuus ja säilyneisyys, kulttuurikerroksen paksuus sekä sen mahdollinen vaihtelu, rakenteiden määrä sekä luonne ja löytöjen määrä sekä luonne. Yllättävien ja kiireellistenkin kaivausten yhteydessä on pyrittävä selvittämään nämä seikat mahdollisimman hyvin etukäteen, käyttäen tarvittaessa esitutkimusmenetelmiä.

Kaivauksessa arkeologinen kohde poistetaan kaivetuilta osiltaan, joten tutkimus ei ole toistettavissa. Kaivauksen avulla kohteen sisältämä tieto kuitenkin dokumentoidaan ja talletetaan arkistoihin sekä kokoelmiin, jolloin sitä voidaan hyödyntää uudestaan.

6.3 Arkeologinen valvonta

Valvonta on arkeologin tekemä maaperään tai vedenpohjaan kajoavan työn seuranta erilaisilla kaivutyömailla. Alueellinen vastuumuseo tai Museovirasto voi edellyttää arkeologista valvontaa tunnetussa muinaisjäännöskohteessa tai sen välittömässä läheisyydessä tehtävissä maankaivu- tai ruoppaustöissä. Valvontaa voidaan edellyttää myös alueilla, joilla arvelaan voivan olla muinaisjäännöksiä. Arkeologisessa valvonnassa tarkkaillaan, tuleeko työssä esiin esimerkiksi ennestään tuntemattomia kiinteitä muinaisjäännöksiä tai paljastuuko jo tunnetusta muinaisjäännöksestä rakenteita, kulttuurikerrosta tai löytöjä. Valvontaa tekevän arkeologin tulee tarvittaessa keskeyttää kaivutyö, mikäli esiin tulleet rakenteet ja kerrostumat edellyttävät tarkempaa tutkimusta ja dokumentointia.

Valvontaa voidaan tehdä esimerkiksi seuraavissa tilanteissa:

- Työmaan alueella (esimerkiksi kaupungin katualue tai satama) sijaitsee jo ennestään osittain tuhoutuneita muinaisjäännöksiä.
- Kaivutyö sijoittuu tunnetun muinaisjäännöksen lähelle tai sen rajan tuntumaan.
- Kaivutyö rajoittuu työmaa-alueen täytemaa- tai pintakerrokseen, jolloin valvonnalla varmistetaan niiden alla olevien muinaisjäännöksien osien säilyminen.
- Kaivutyö on pienialainen ja vähän muinaisjäännökseen kajoava suhteessa muinaisjäännösalueen koko laajuuteen (esimerkiksi historiallisen tielinjan poikki tehtävä putkikaivanto).
- Pitkä kaivulinja, esimerkiksi vesihuoltolinja tehdään tunnettujen muinaisjäännösten tuntumaan tai alueelle, jossa oletetaan olevan ennestään tuntemattomia muinaisjäännöksiä.

Valvontaa edeltää aina alueellisen vastuumuseon tai Museoviraston tekemä säilyttämisen ja tutkimustarpeen arviointi, jonka yhteydessä on todettu suunniteltujen kaivutöiden arkeologisen seurannan tarpeellisuus. Kaivutyöt suunnitellaan siten, että muinaisjäännökseen kajoetaan mahdollisimman vähän. Muinaisjäännöksen, kulttuurikerroksen tai rakenteiden tullessa esiin työt keskeytetään paljastuneiden jäännöksien kohdalla tarkempaa tutkimista ja dokumentointia varten. Valvonta on kenttätöinä etukäteen suunniteltua, mutta sitä ohjaavat käytännössä kaivutyömaan aikataulu sekä työn aikana mahdollisesti esiin tulevan muinaisjäännöksen edellyttämät toimenpiteet.

Mikäli valvonnassa paljastunutta jäännöstä ei säilytetä paikallaan, se tutkitaan ja dokumentoidaan arkeologisin menetelmin ennen kaivutyön jatkamista. Tutkimus- ja dokumentointitoimenpiteet eivät yleensä eroa varsinaisesta arkeologisesta kaivauksesta. Valvonnan avulla saadun tiedon tulee olla muiden arkeologisten kenttätöiden tapaan paikkatiedoiltaan ja

sisällöltään luotettavaa. Valvonta on tutkimuksellisesti haastavaa, koska seurattava ala, esimerkiksi kapea kaapelikaivanto, on usein arkeologian näkökulmasta epätarkoituksenmukainen. Tällöin saadaan lähinnä esitutkimuksen kaltaisia tuloksia, kuten tarkentavaa tietoa kohteen laajuudesta ja kulttuurikerroksen paksuudesta.

6.4 Kaivauksen ja muun kajoavan kenttätöiden raportointi

Arkeologisen kaivauksen laadun arvioinnin keskeisin dokumentti on kaivausraportti liitteineen. Raportissa esitetään kaivauskohteen ja -hankkeen taustatietojen ohella tulokset eli dokumentoidut havainnot sekä lähdeaineistoon ja havaintoihin pohjautuvat tulokset ja johtopäätökset. Tutkimusraportti koostuu tekstiosuudesta, tekstiä täydentävistä kuvista, löytöluettelosta, kuva- ja karttaluetteloista sekä kartoista. Raporttiin liitetään matriisit, mikäli kaivauksella on käytetty stratigrafista kaivausmenetelmää. Kaivauksen raportointiin sisältyvät myös kenttätöiden aikana tuotetut ja tallennetut kuva-aineistot ja sähköinen mittausdata.

On tärkeää, että raportista ilmenevät kaikki tutkitut alueet ja käytetyt tutkimusmenetelmät perusteluineen. Tuloksia on analysoitava ja tulkittava lähdekriittisesti. Lisäksi tulee arvioida, kuinka kaivaukselle asetetut tavoitteet on saavutettu.

Koekaivaukset, esitutkimukset ja valvonnat dokumentoidaan ja raportoidaan samoin periaattein kuin varsinaiset kaivauksetkin. Raportista on selvittävä kaikki kairauspisteet, näytteenotkohdat, pintapoimitut peltoalueet ym. paikat, joissa on tehty arkeologisia kenttätöitä. Mikäli kenttätöihin liittyy esimerkiksi geofysikaalinen tai muu erillinen tutkimus omine raportteineen, se tulee liittää kenttätöiden raporttiin. Kenttätöitä kuvaavasta raportista on käytävä ilmi, kuinka erillistutkimusta hyödynnettiin hankkeessa ja tehdyissä tulkinnoissa.

Arkeologisen valvonnan raportissa tulee olla myös yleispiirteinen selostus rakennustöistä, joihin tutkimukset liittyivät. Lisäksi raportista tulee käydä ilmi, mitä aluetta hanke koski ja millä alueella kaivettiin maaperää. Raportissa eritellään alueet, joissa valvontaa tehtiin, sekä kohdat, joissa havaittiin kiinteitä muinaisjäännöksiä. Raportista on käytävä ilmi selvästi, millä syvyydellä kulttuurikerrokset alkoivat ja mikä on kulttuurikerroksen kokonaisuuspaksuus. Tärkeää on myös tieto siitä, tutkittiinko ja poistettiinkö kaikki alueella sijaitsevat muinaisjäännökset vai jäikö muinaisjäännöstä edelleen alueelle. Raportissa on aina ilmoitettava muinaisjäännöksen tutkimatta jääneiden osien sijainti ja laajuus.

Tutkimusluvan ehdoissa määrätään, missä aikataulussa ja millä tavalla kenttätöiden raportti tulee toimittaa Museovirastoon. On otettava huomioon, että etenkin esitutkimusten tuloksia saatetaan tarvita jatkotoimenpiteiden tarpeen arvioinnissa suhteellisen pian kenttätöiden päätyttyä. Kenttätöistä vastaavan toimijan tulee sopia tarkoituksenmukaisesta aikataulusta muiden osallisten, kuten viranomaisten ja hankkeen toteuttajan/tilaajan, kanssa. Raportissa tulee kiinnittää huomiota tulosten, tulkintojen ja johtopäätösten selkeyteen ja havainnollisuuteen, sillä raporttia voivat käyttää hyvin erilaiset toimijat. Tutkimuksen kulkua selventävät kartat ja kuvat ovat tarpeen.

Laatuohje: Kaivauksesta ja muusta kajoavasta kenttätöistä laaditaan raportti, jossa on selkeät, yksityiskohtaiset ja luotettavat tiedot kenttätöiden toteuttamisesta, tuloksista ja niihin perustuvista tulkinnoista. Raportti toimitetaan tutkimusluvassa määrättyjen ehtojen ja

Museoviraston Kirjasto, arkisto ja arkeologiset kokoelmat -yksikön antamien ohjeiden mukaisesti sähköisenä Museovirastoon³¹.

Kaivausraportin on sisällettävä seuraavat tiedot:

1. Perustiedot kenttätöistä

- Hanke, johon tutkimus liittyy
- Rahoittaja/tilaaja
- Tutkimuksen kysymykset ja tavoitteet
- Voimavarat
- Kenttätöaika

2. Tutkimuksiin osallistuneet toimijat ja henkilöt

- Toimijoiden sekä heidän tehtäviensä ja vastuidensa esittely

3. Lyhyt selvitys kohteen tutkimushistoriasta

- Tutkija, tutkimusvuosi
- Käytetyt tutkimusmenetelmät ja tehdyt toimenpiteet
- Tutkimusalueen raja
- Löydöt ja muut oleelliset havainnot
- Tulokset

3. Ympäristön ja historian kuvaus

- Luonnon ja kulttuuriympäristön ominaispiirteet
- Alueen esihistoria ja historia sekä asutus- ja maankäyttöhistoria
- Vesistöhistoria
- Maa- ja kallioperä sekä topografia
- Maankäyttö ja siihen mahdollisesti liittyvät suunnitelmat

4. Kenttätöiden kulku

- Kenttätöiden kulku, työvaiheet ja niihin käytetty aika
- Käytetyt menetelmät ja niiden valinnan perustelut
- Työskentely- ja havainnointiolosuhteet
- Muut työhön vaikuttaneet tekijät

5. Dokumentointimenetelmät

- Tieto käytetystä koordinaatti- ja korkeusjärjestelmästä
- Dokumentointimenetelmät ja -periaatteet, käytetyt laitteet
- Dokumentoinnin tarkkuus ja sen perustelut

---

³¹ Tutkimuslupaa edellyttäneen kajoavan kenttätöiden (muinaisjäännöksen tutkiminen) raportti toimitetaan Museovirastoon osoitteeseen kirjaamo@museovirasto.fi. Muissa tapauksissa kenttätöiden raportti toimitetaan alueelliselle vastuumuseolle, joka toimittaa sen arvioinnin jälkeen Museovirastoon.

7. Löytöjen talteenoton periaatteet

- Löytöjen talteenoton periaatteet
- Löytöjen valinnan ja poistamisen periaatteet (erityisesti historiallisen ajan löydöt)
- Löytöjen käsittely kentällä ja jälkitöissä

8. Rakenteet ja yksiköt

- Rakenteet, kulttuurikerros ja yksiköt tarkasti kuvattuina
- Mikäli käytetty yksikkökaivausmenetelmää, liitteenä yksiköitä ja rakenteita koskeva luettelo ja matriisit
- Kaivauksen yksiköistä ja rakenteista tehdyt tulkinnat

9. Löydöt

- Yhteenveto löytöaineistosta sekä tärkeimmistä löydöistä
- Löytöaineiston antama tieto ja siihen perustuvat tulkinnat tutkitusta kohteesta.
- Kuvaus tutkimuksen kysymyksiin liittyvistä olennaisista ja/tai ajoittavista löydöistä
- Valokuvat tärkeimmistä löydöistä

10. Selvitys konservoinnista

- Konservoinnin järjestäminen
- Konservoitavien esineiden valinta ja sen perustelut
- Konservoidut tai konservointiin toimitetut löydöt
- Konservoinnista vastaava toimija: nimi ja osoite
- Liitteenä konservointiraportti

11. Selvitys näytteidenotosta

- Näytteiden valintaperusteet
- Näyteluettelo, jossa ilmenevät näytteenottokohtat ja tieto mahdollisesta analyysistä
- Näytteiden käsittely, tieto analysoimattomista näytteistä ja niiden säilyttämisestä ja säilytyspaikasta

12. Selvitys analyyseista

- Analyysit ja niiden valinnan perustelut.
- Analyysien tulokset niiltä osin kuin ne ovat saatavilla.
- Tieto siitä, mitä analyysituloksia toimitetaan jälkikäteen täydennyksenä raporttiin.
- Liitteenä analyysiraportit

13. Muut tutkimukset ja niiden raportit

- Liitteenä geofysikaalisten ja/tai muiden erillisten tutkimusten ja selvitysten raportit.
- Geofysikaalisten mittausten osalta ilmoitetaan: tekijä, laitteistojen tekniset tiedot sekä säädöt, havaintoverkosto tai kuljetut linjat, havainnot sekä mittaustulokset ja niiden tulkinnat, mittauksiin mahdollisesti vaikuttaneet häiriötekijät (kuten kaapelit, putket, tiet)
- Tieto siitä, miten tuloksia on hyödynnetty

14. Selvitys siitä, mikä kohteen tila on kaivausten jälkeen

- Mitä arkeologisesta kohteesta jäi mahdollisesti tutkimatta ja kaivettiin alueet pohjaan
- Paikalleen jätetyt rakenteet ja niiden mahdolliset suojaukset
- Kaivausalueen täyttö ja mahdolliset ennallistukset tai maisemoinnit

15. Tulkinnat ja johtopäätökset perusteluineen

- Kenttätyöhavaintojen ja lähdeaineistojen tarkastelu
- Käytettyjen menetelmien tarkoituksenmukaisuuden arviointi
- Tulokset ja tulkinnat sekä niiden arviointi

16. Selvitys tavoitteiden saavuttamisesta

- Arvio kenttätyölle asetettujen tavoitteiden täyttymisestä
- Perustelut, jos tavoitteita ei ole saavutettu
- Tieto mahdollisista tavoitteiden muutoksista ja niiden perustelut
- Ehdotukset mahdollisista jatkotoimenpiteistä

17. Lähdeluettelo

- Käytetyt arkistolähteet, kirjallisuus ja muut lähteet

18. Yleiskartta (ks. luku 6.5)

- Liitteenä tutkitut alueet ja havaintokohdat osoittava, tarkoituksenmukaisessa mittakaavassa oleva ja tunnettuun maantieteelliseen koordinaatistoon sidottu yleiskartta

19. Kartat ja valokuvat (ks. luvut 6.5 ja 9.3)

- Kartat ja valokuvat tutkimusalueista ja kaivetuista alueista ja niitä koskevat luettelot
- Kaivausalueiden löytöjen levintäkartat
- Kartat tutkimusalueen muista havainnoista, esim. pintapoimittujen ja metallinilmmaisimella läpi käytyjen alueiden löytöjen levintäkartat

20. Löytöluettelo (ks. luku 6.6)

- Raportin yhteydessä toimitetaan tutkimusluvassa määrättyjen ehtojen mukaisesti **erillinen** luettelo kokoelmiin talletettavista löydöistä. Löytöluettelo toimitetaan paperisena (A4) ja sähköisenä versiona. Löytöluettelon voi lisäksi liittää taulukkomuotoisena tiivistelmänä sähköisen raportin liitteeksi.

21. Kuvallinen luettelo mahdollisista poistetuista löydöistä (raportin liite)

6.5 Kaivauskartat

Kartat ovat olennainen osa kaivauksen raportointia. Tutkittujen alueiden maantieteellinen sijainti ja laajuus mitataan ja esitetään tutkimusraportin yleiskartalla. Yleiskarttaan on merkittävät tutkittujen alueiden ääripisteiden koordinaatit ja korkeudet, jotka ovat sidottavissa valtakunnalliseen järjestelmään. Kaivauksella tehdään myös tarkempia karttoja, joihin

dokumentoidaan havaitut arkeologiset ilmiöt, kuten kulttuurikerrokset, rakenteet ja löydöt. Karttoihin on tarpeen dokumentoida myös luontaisten muodostumisprosessien merkkejä sekä myöhempien häiriöiden jälkiä, jos ne ovat kohteen tulkinnan kannalta merkityksellisiä.

Laatuohje: Kaivauksella tai muussa kajoavassa kenttätyössä laaditaan karttoja tutkituista alueista, kuten kaivausalueen tasoista, profiileista, rakenteista, yksiköistä (yksikkökaivaukset) ja yksityiskohdista, joihin dokumentoidaan tarkasti mitattavissa olevat arkeologiset havainnot.

Kaivauskarttojen on sisällettävä seuraavat tiedot ja liitteet:

1. Hyödynnettävä tiedostoformaatti

- Kartat suositellaan tuotettavaksi tiedostoformaattissa, joka täyttää pitkäaikaissäilytykselle asetettavat vaatimukset.³² Muita formaatteja käytettäessä on ehdottomasti ilmoitettava, mitä ohjelmistoa on käytetty ja mikä formaattiversio on kyseessä.

2. Kartan olennaiset tietosisällöt (ks. luku 9.3)

- Tutkimuspaikan (kunta, kylä/kaupunginosa, muinaisjäänös tai muu arkeologinen kohde) nimi
- Kenttätyönjohtajan nimi ja tutkimusvuosi
- Kartan yksilöidyt tiedot (esimerkiksi alue, taso, yksikkö, kartan laji)
- Tarvittaessa alkuperäisen kartan piirtäjän/mittaajan nimi ja piirtämispäivämäärä sekä puhtaaksi piirtäjän/käsittelijän nimi
- Mittakaava ja pohjoisnuoli
- Kartan numero kaivauskertomuksen karttaluettelon mukaan
- Kaikkiin karttoihin merkittävä tutkitun alueen ääripisteiden koordinaatit ja korkeudet, jotka ovat sidottavissa valtakunnalliseen järjestelmään
- Mikäli piirroksessa käytetään pohjana valmista kartta- tai mittausmateriaalia (esimerkiksi asemapiirros tai edellisvuotinen tutkimusalueen yleiskartta), tulee tiedon lähde, tekijä ja vuosi mainita.
- Karttamerkkien ja rasterien selitykset
- Kussakin karttalehdessä käytettyjen merkkien selitykset on merkittävä jokaiseen karttalehteen erikseen.
- Korkeusluvut merkitään karttoihin absoluuttisina (N60-järjestelmässä metreinä merenpinnan yläpuolella [m mpy] tai N2000-järjestelmässä lähtötasona on ns. Amsterdamin nollapiste [Normaal Amsterdam Peil, NAP], joka on Suomessa sidottu Metsähovin observatoriolla olevaan pisteeseen.) Käytettäessä valtakunnallista korkeusjärjestelmää tulee kartassa olla tieto siitä, mitä järjestelmää on käytetty.

---

³² Lisätietoa pitkäaikaissäilytykseen soveltuvista tiedostomuodoista löytyy CSC – Tieteen tietotekniikan keskuksen julkaisemissa määräyksissä: <http://digitalpreservation.fi/files/PAS-tiedostomuodot-1.7.0.pdf>

6.7 Löytöluettelo

Kaivauslöydöt luetteloidaan Museoviraston arkeologisiin kokoelmiin (Kansallismuseon kokoelmat KM), joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta³³. Päänumero pyydetään sähköpostilla Museoviraston arkeologisista kokoelmista³⁴. Etenkin suuret kaivausaineistot on perusteltua luetteloida tietokanta- tai taulukkolaskentaohjelmalla, mikä nopeuttaa luettelointia ja helpottaa aineiston käyttöä jatkossa. Tutkimuksen luonteen mukaisesti voidaan luetteloinnissa käyttää erilaisia luettelointitapoja, kunhan löytöluettelon rakenne on looginen ja tiedot systemaattisia.

Löytöluettelo laadittaessa on otettava huomioon, että yksityishenkilöiden henkilötietoja (esim. löytäjä, maanomistaja) ei suositella laitettavaksi löytöluetteloon, koska tällöin luettelo ei voida tietosuojasyistä julkaista tai avata verkkosivuille. Nämä tiedot voi ilmoittaa erikseen löytönumeroa pyydettyä tai toimittaa erillisenä liitteenä luettelon mukana, jolloin tieto saadaan tallennettua diariointitietojen yhteyteen.

Laatuohje: Kaivauslöydöistä tehdään erillinen löytöluettelo, jonka laatimisessa on otettava huomioon Museoviraston arkeologisten kokoelmien luettelointiohjeet³⁵. Löytöluettelo toimitetaan Museoviraston arkeologisiin kokoelmiin sekä sähköisenä (mieluiten Access- tai Excel-muodossa) että paperisena (A4). Löytöluettelon voi liittää sähköisen raportin loppuun.

---

33 Vedenalaislöytöjä hallinnoi Merimuseo. Turun kaupungin vanhan asemakaava-alueen löydöt luetteloidaan Turun museokeskuksen kokoelmiin, ja Turun yliopiston oppiaineella on omat arkeologiset kokoelmat (TYA)

34 Museoviraston arkeologiset kokoelmat: ark.kokoelmat@museovirasto.fi.

35 Arkeologisten kokoelmien ohjeita arkeologisten kenttätöiden tekijöille: <https://www.museovirasto.fi/fi/kokoelma-ja-tietopalvelut/esinekokoelmat>

7 Ohje suunnittelijoille ja hankkeiden toteuttajille

7.1 Arkeologisen kulttuuriperinnön huomioon ottaminen suunnittelussa

Yleisessä työhankkeessa ja kaavoituksessa on sen toteuttajalla velvollisuus hyvissä ajoin ottaa selvää, koskeeko suunniteltu hanke muinaisjäänöksiä tai muuta arkeologista kulttuuriperintöä (MML 13 §). Kaavoituksessa kaavan tulee lisäksi perustua kaavan merkittävät vaikutukset arvioivaan suunnitteluun ja sen edellyttämiin tutkimuksiin ja selvityksiin, joita laadittaessa otetaan huomioon kaavan tehtävä ja tarkoitus (MRL 9 §). Vedenalaista kulttuuriperintöä koskevat asiat, kuten merialueiden ja vesistöjen työhankkeet, hoidetaan pääsääntöisesti Museovirastossa, mutta matalia ranta-alueita ja virtavesiä koskevat asiat kuuluvat alueellisille vastuumuseoille.

Hankkeen suunnittelijan on syytä olla yhteydessä alueelliseen vastuumuseoon tai Museovirastoon myös sen selvittämiseksi, onko hankealueella tarvetta inventointiin tai muihin arkeologisiin kenttätöihin. Suunnittelun valmistelussa voi hyödyntää Museoviraston ylläpitämää Kulttuuriympäristön palveluikkunaa, jossa voi selata valtakunnallisen Muinaisjäännösrekisterin arkeologisia kohteita. Tietojen ajantasaisuus ja kattavuus on kuitenkin aina varmistettava Museovirastosta tai alueellisesta vastuumuseosta. Suunnittelun lähtöaineistoksi tiedot muinaisjäänöksistä ja muista arkeologisista kulttuuriperintökohteista voidaan ladata Museoviraston paikkatietoaineistojen latauspalvelusta.³⁶

7.2 Muinaisjäänösten ja muun arkeologisen kulttuuriperinnön huomioon ottaminen rakennus- tai alueidenkäyttöhankeessa

Mikäli suunnitteluvaiheessa arvioidaan, että hankkeella saattaa olla vaikutuksia kiinteisiin muinaisjäänöksiin tai muuhun arkeologiseen kulttuuriperintöön, tulee toteuttajan pyytää hyvissä ajoin toimenpiteistä ja suunnitelmista alueellisen vastuumuseon tai Museoviraston lausunto. Viranomainen arvioi suunnitelman pohjalta hankkeen vaikutuksen arkeologiseen kulttuuriperintöön ja määrittelee tarvittavat toimenpiteet. Arvioinnin tavoitteena on ensisijaisesti kohteen säilyttäminen.

Muinaismuistolain (15 §) perusteella kiinteitä muinaisjäänöksiä koskevien arkeologisten kenttätöiden kustannuksista vastaa lähtökohtaisesti yleisen ja suurehkon yksityisen hankkeen toteuttaja. Pienissä yksityisissä rakennushankkeissa kenttätutkimusten kustannuksista vastaa valtio ja ne toteuttaa Museoviraston koekaivausryhmä. Muiden arkeologisten kohteiden osalta tutkimusten kustannuksista sovitaan erikseen hankkeen toteuttajan kanssa. Hankkeen toteuttajan on omalta osaltaan huolehdittava arkeologisen kenttätöiden edellyttämistä toimenpiteistä ja järjestelyistä työmaalla (työskentelyolosuhteet, työturvallisuus, pilaantuneiden maiden käsittely yms.).

Jos hanke edellyttää kajoamisluvan hakemista (ks. luku 2.3) tai aikaa vieviä arkeologisia kenttätöitä, kuten kaivauksia, ne on otettava huomioon aikatauluissa. Arkeologisia kenttätöitä tehdään tavallisesti keväästä syksyyn, mutta maankäyttöhankeisiin liittyviä kenttätöitä joudutaan tekemään talvellakin, jolloin on varauduttava sääsuojien käyttöön sekä lämmityksen ja valaistuksen järjestämiseen.

³⁶ Museoviraston kulttuuriympäristön paikkatietojen lataaminen: <https://www.museovirasto.fi/fi/palvelut-ja-ohjeet/tietojarjestelmat/kulttuuriympariston-tietojarjestelmat/kulttuuriympariston-paikkatietoaineistot>

Museovirastolle tai vastuumuseolle toimitettavassa suunnitelmassa hankkeen kohdealueen rajaus tulee esittää tarkoituksenmukaisessa mittakaavassa kartalla tai paikkatietona, joka voidaan sitoa valtakunnalliseen koordinaattijärjestelmään. Hankealue merkitään pyydettäessä myös maastoon. Hankkeen toimenpiteiden osalta on oleellista kuvata, kuinka laajalti ja syväälle ne kohdistuvat maaperään tai vesialueen pohjaan. Tällöin on otettava huomioon kaikki kaivutyöt, kuten syvien kaivantojen vaatimat luiskaukset, putki- ja kaapelilinjat tai kaivot. Maaperää tai veden pohjaa muokkaavien toimenpiteiden ohella tulee selvittää peittävät tai muulla tavalla kulutusta, rasiutusta tai tärinää aiheuttavat toiminnot. Niitä ovat esimerkiksi työn aikaiset koneiden ajolinjat, läjitys- ja varastointipaikat sekä ankkurointialueet.

7.3 Ohje arkeologisen kenttätyön tilaajalle

Alueidenkäyttöhankkeisiin liittyvien arkeologisten selvitysten resursointi- ja työsuunnitelmat sekä tarjoukset laaditaan sen pohjalta, mitä alueellinen vastuumuseo tai Museovirasto on lausunnossaan esittänyt. Kaavaa varten tarvittavat selvitykset tulee mainita osallistumis- ja arviointisuunnitelmissa, ja selvitysten tarpeen määrittelee yleensä alueellinen vastuumuseo. Arvioinnissa otetaan huomioon kaavahankkeen tarkoitus ja tarpeet.

Arkeologisen kenttätyön tilaajan on syytä ottaa huomioon arkeologisten kenttätöiden laatuohjeet, koska niiden avulla arvioidaan niin tutkimusluvan edellytyksiä kuin suoritettujen tutkimusten riittävyttäkin. Arvioinnissa kiinnitetään huomio myös työn eri vaiheisiin ja niiden suunniteltuihin toteutustapoihin. Kaikkiin arkeologisiin kenttätöihin kuuluvat esi-, kenttä- ja jälkityöt, joiden kustannukset koostuvat henkilöstön palkkakustannuksista sivukuluineen, työvälineiden, materiaalien ja aineiston hankinta- ja käyttökuluista, matka- ja majoituskuluista sekä tila-, laite- ja mahdollisista yleiskuluista.

Arkeologisessa inventoinnissa työajan jakautuminen eri työvaiheiden suhteen riippuu muun muassa inventoinnin luonteesta ja tavoitteista, työhön sisältyvän alueen laajuudesta, maaston kulkukelpoisuudesta sekä tarkastettujen tunnettujen kohteiden ja etukäteen löydettäviksi oletettujen uusien kohteiden määrästä. Lisäksi käytössä olevat välineet ja menetelmät vaikuttavat työn järjestämiseen.

Tilaajan tulee inventointia koskevan tarjouksen työsuunnitelmaa arvioidessaan ottaa huomioon kenttätyölle asetetut tavoitteet, inventoinnilta vaadittava tarkkuus, inventoitavan alueen laajuus, alueella ennestään tunnettujen arkeologisten kohteiden määrä ja tyyppi sekä arkeologisten kohteiden tarkastuksen tapa. Lisäksi on perusteltua tarkistaa, että inventoinnin suunnitelmassa on otettu huomioon aikaisemmat arkeologiset selvitykset kattavasti ja selvitetty käytettävissä olevan lähdeaineiston luonne ja määrä. Edelleen tarjouksessa on hyvä tarkistaa suunnitellun henkilökunnan pätevyys, määrä ja tarvittava osaaminen.

Tavoitteiden saavuttamiseksi kenttätyön oikea ajankohta on ratkaiseva. Kentälle pitäisi olla mahdollista mennä silloin, kun olosuhteet ovat mahdollisimman hyvät, kohteesta tai alueesta riippuen. Jos havainnointimahdollisuudet ovat esimerkiksi peittävän kasvillisuuden takia huonot tai tutkimuskohteeseen ei pääse vaikkapa viljelyn takia, kenttätyö ei ole mielekäs eikä kustannustehokas. Maastotyön kannalta parhaita ajankohtia ovat yleensä aikainen kevät ja myöhäinen syksy, mutta kasvillisuudesta paljalla alueilla tai kaupunkialueilla kenttätyö on mahdollista muinakin aikoina. Havaintomahdollisuuksien ja siten tulosten kannalta parhaat inventointiolosuhteet riippuvat tutkittavasta alueesta ja kohteesta.

Käytännössä kenttätöitä tehdään maankäyttöhankkeiden yhteydessä nykyisin lähes vuoden ympäri. Tällöin on varauduttava suuriinkin olosuhteiden muutoksiin, mikä lisää hankkeen

riskejä ja voi varsinkin talvella vaikuttaa aikatauluihin ja kustannuksiin. Kenttätyön ajankohdalla on merkitystä myös vedenalaisissa arkeologisissa tutkimuksissa. Näkyvyys vaihtelee kohteittain, mutta yleisesti ottaen kevät, syksy ja talvi ovat parhaita ajankohtia vedenalaisten tarkastusten tekemiseen.

Mikäli hankkeessa kajotaan kiinteään muinaisjäännökseen, toteuttajan valitseman arkeologisen toimijan tulee hakea tutkimuslupa Museovirastolta³⁷. Kenttätyön tilaajan on pyydettävä Museovirastolta lausunto kenttätöiden riittävydestä ja mahdollisesti edellytetyistä jatkotoimenpiteistä.

Kajoavissa arkeologisissa kenttätöissä kulurakenne ja työajan jakaantuminen esitöiden, kenttätöiden ja jälkitöiden suhteen riippuu kohteen sijainnista ja tyypistä, tutkittavan alueen laajuudesta, maaperän laadusta ja mahdollisista kaivausta vaikeuttavista tekijöistä, kuten esimerkiksi kaapelien ja putkien sijainnista tai pilaantuneista maa-aineksista. Kenttätöitä seuraavassa jälkityövaiheessa etenemiseen ja työmäärään vaikuttavat varsinkin löytöjen ja rakenteiden määrä sekä konservointitarve ja näytteiden sekä löytöjen analysoinnin kulut kuten ajoitusten teettäminen ja muut mahdolliset analyysit.

Arkeologisia kenttätöitä tilaavan tulee varautua myös yllättäviin tuloksiin, kuten esimerkiksi siihen, että tutkittava kohde on ennakoitua laajempi tai että kohteita löytyy inventoinnissa odotettua enemmän. Kaivausten yhteydessä voi myös paljastua odotettua paksumpia kulttuurikerroksia, paljon löytöjä tai odottamattomia rakenteita. Joissain tapauksissa tutkittavaa voi myös tulla ennakoitua vähemmän. Yllätykset kuuluvat arkeologiseen kenttätyön luonteeseen, mutta ne ovat samalla riskitekijöitä, jotka voivat hidastaa työn etenemistä tai muuttaa sen tavoitteita. Yllättävät tulokset voivat vaikuttaa myös suojeluun ja hankkeen toteuttamis-edellytyksiin. Arkeologinen kenttätyö voi hidastua tai keskeytyä myös silloin, jos hankkeeseen tulee odottamattomia muutoksia. Jos arkeologisia kenttätöitä on tehtävä aiempaa suunniteltua enemmän, myös kustannukset kasvavat. Tilaajan ja asiantuntijoiden on syytä arvioida yhdessä hankekohtaisia riskejä jo suunnitteluvaiheessa ja varautua niiden toteutumiseen.

---

37 Ks. Museoviraston verkkosivuilta arkeologisten kenttätöiden tilaamisesta: <https://www.museovirasto.fi/fi/kulttuuriymparisto/arkeologinen-kulttuuriperinto/arkeologisen-kulttuuriperinnon-tutkimus/arkeologisten-kenttatoiden-tilaaminen>

8 Ohje arkeologisen inventoinnin tekijälle

8.1 Uuden arkeologisen kohteen tunnistaminen ja tunnetun kohteen paikantaminen³⁸

Inventoinnin tavoitteena on tarkastaa kattavasti kohdealueen tunnetut arkeologiset kohteet ja etsiä ennestään tuntemattomia kohteita. Tunnetut kohteet tarkastetaan, mikäli niitä koskevien tietojen päivitys on tarpeellista tai sitä on edellytetty viranomaisen lausunnossa (esim. kaavainventoinnit). Tunnetun kohteen tarkastuksessa arvioidaan jäännöksen kunto ja sen tilassa mahdollisesti edellisen tarkastuskerran jälkeen tapahtuneet muutokset, täydennetään kohdetta kuvaavia tietoja ja korjataan tarvittaessa kohteen sijaintia ja laajuutta koskevat tiedot. Jos kohteelle ei ole aiemmin määritelty rajausta, tehdään myös ehdotus muinaisjäännösalueen tai muun arkeologisen kohteen rajauksesta. Jos tunnettua kohdetta ei pystytä löytämään tai varmuudella paikantamaan, esitetään arvio tämän syistä (esim. riittämättömät tai virheelliset lähtötiedot, huonot havainto-olosuhteet, kuten vuodenaikasta johtuva kasvipeite tai lumi, kohde tuhoutunut tms.).

Esitöissä arvioidaan myös alueet ja paikat, joista todennäköisimmin voi löytyä ennestään tuntemattomia arkeologisia kohteita. Potentiaaliset alueet tarkastetaan mahdollisuuksien mukaan. Joissain tapauksissa on tarpeen tarkastaa koko inventoitava alue, vaikka se ei ennakkoon vaikuttaisi erityisen potentiaaliselta. Jos arkeologisia kohteita ei löydy, arvioidaan syyt siihen. On esimerkiksi mahdollista, ettei alueella ole niitä ja havainnot vastaavat todellisuutta. Voi myös olla, ettei arkeologisia kohteita kyetä havaitsemaan käytetyillä menetelmillä havainnointiolosuhteista tai muista syistä johtuen. Tämä on myös mainittava raportissa.

8.2 Kohteen sijainnin ja rajauksen määrittäminen

Sijainti ja rajausta ovat tärkeimpiä kohteesta maastossa tuotettavia ja tarkistettavia tietoja. Sijaintitietoa tulee kerätä kaikista arkeologisista kohteista. Tämä koskee myös luonnonmuodostumia, jos niitä on lähtötiedoissa pidetty arkeologisina kohteina. Alueellinen rajausta on tärkeää määrittää kaikista niistä kohteista, joiden ehdotetaan olevan kiinteä muinaisjäännös tai muu kulttuuriperintökohde (ks. luku 8.4.).

Sijainnin ja rajauksen määrittelyssä otetaan huomioon seuraavat asiat:

- Kohteen sijainti ilmoitetaan vähintään yhdellä arkeologisen kohteen rajauksen sisällä olevalla koordinaattipisteellä, joka on yhdenmukainen Museoviraston ylläpitämässä Muinaisjäännöskisterissä käytetyn koordinaattijärjestelmän ja tarkkuuden kanssa. Kohteen sijaintitietojen yhteydessä on ilmoitettava myös koordinaattien mittaamisessa käytetty menetelmä (käsi-GPS, matkapuhelin vai ns. tarkkuus-GPS) ja arvio mittausten tarkkuudesta. Jälkikäteen kenenkään muun on vaikea arvioida, millä tarkkuudella työ on tehty ja miten luotettavia mittaukset ovat.
- Kohteen korkeusasema määritellään suhteessa keskimerenpintaan (m mpy). Vedenalaiskohteissa annetaan minimi- ja maksimisyyvyys.
- Kohteeseen kuuluvalle yksittäiselle tai erilliselle osalle (alakohde) määritellään oma sijaintitieto. Esimerkiksi pyyntikuoppaketjusta tai tervahauta-alueesta on tarpeen paikantaa yksittäisiä jäännöksiä tai kokonaisuuden rajaamisen kannalta keskeisiä kohtia. Hylkykohteilla

---

³⁸ Tässä yhteydessä arkeologisella kohteella tarkoitetaan sekä kiinteitä muinaisjäännöksiä että muuta arkeologista kulttuuriperintöä.

määrittellään omat koordinaatit isoille hylkykappaleille, ankkureille tai vastaaville osille, jotka sijaitsevat kauempana toisistaan.

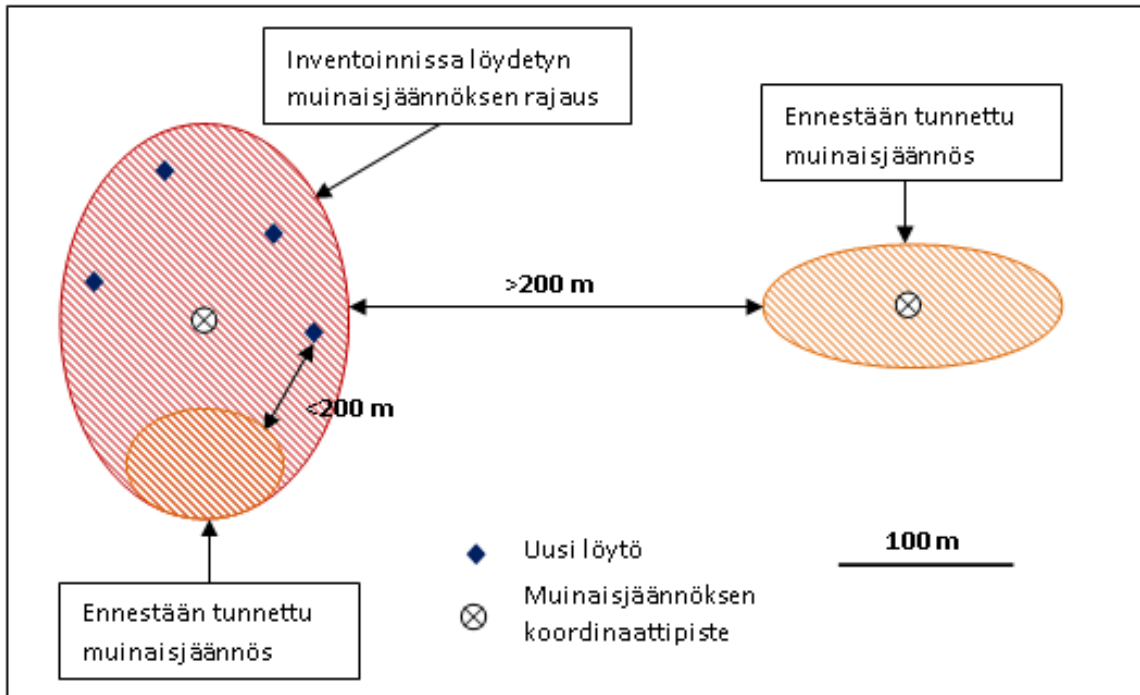
- Arkeologinen kohde rajataan maastossa tehtyjen havaintojen perusteella. Rajauksen tukena voi olla tarpeen hyödyntää myös muita lähteitä (esim. historiallinen kartta tai laserkeilausaineisto). Rajauksen perustelut kirjataan raporttiin selvästi. Erityisen tärkeitä selkeät perustelut ovat silloin, kun kohdetta ei ole voitu rajata tarkasti maan päälle näkyvien rakenteiden tai muiden arkeologisten havaintojen perusteella.
- Vedenalaisen muinaisjäännöksen tai muun arkeologisen kohteen rajaamiseen tarvitaan valoja videokuvien lisäksi hyvälaatuinen viistokaikukuva ja/tai tarkastussukellus. Myös vedenalaisen kohteen sijainti ilmoitetaan vähintään yhdellä muinaisjäännöksen rajauksen sisällä olevalla koordinaattipisteellä, joka on yhdenmukainen Museoviraston ylläpitämässä Muinaisjään-
nösrekisterissä käytetyn koordinaattijärjestelmän ja tarkkuuden kanssa.
- Inventoinnissa rajauksen tarkkuus määrittellään seuraavaa asteikkoa käyttäen:
  - **Tarkka** rajausta perustuu maastomittaukseen, jossa kohteen laajuus on määritelty kajoamattomilla (esim. maatutkaus) tai kajoavilla menetelmillä (esim. koekuopat) tai jäännöksen näkyvien rakenteiden perusteella (esimerkiksi avokalliolla sijaitseva röykkiö).
  - **Ohjeellinen** rajausta on maastossa tehtyihin havaintoihin (kulttuurikerros, näkyvät rakenteet ja löydöt) ja/tai topografian (maasto, maalaji, kasvillisuus) perustuva arvio kohteen laajuudesta.
  - **Suuntaa antava** rajausta on yleispiirteinen arvio kohteen laajuudesta. Tämä vaihtoehto on valittava esimerkiksi silloin, kun kohteen laajuutta ei voida määrittellä riittävän luotettavasti maastossa tai rajausta perustuu historialliseen karttaan tai muuhun lähdetietoon. Vanhoissa kartoissa kohteiden sijainnit ovat aina suuntaa antavia. Esimerkiksi tonttimaiden paikoissa ja lukumäärässä on saattanut tapahtua muutoksia ennen kartan laatimista, ja paikkojen todelliset sijainnit on aina tarkastettava maastossa.
- Rajausta esitetään kohdekuvaukseen liitettävällä peruskarttaotteella. Rajaustieto on osa kohteen sijaintitietoa, ja se tulee toimittaa Museovirastoon ja alueelliseen vastuumuseoon myös digitaalisena paikkatietona. Paikkatietoaineisto on toimitettava tiedostoformaattissa, joka täyttää pitkäaikaissäilytykselle asetettavat vaatimukset.³⁹
- Jos kohteen ympäristössä – aluomainen laajuus huomioon ottaen – on samanaikaisia tai samaa tyyppiä edustavia kohteita alle 200 metrin etäisyydellä eikä niiden välillä ole mitään selvää maastossa erottuvaa rajaa (vesistö, topografia, myöhempi maankäyttö, tuhoutunut alue), ne voidaan yhdistää samaksi kokonaisuudeksi (esim. omina alakohteinaan). Edellä mainittu ei koske hylkykohteita eikä kohteita, joiden laajuus voidaan määrittää historiallisen lähdetiedon perusteella varmuudella erillisiksi.
- Jos pienellä alueella havaitaan useita, toisiinsa liittymättömiä ja eri-ikäisiä arkeologisia kohteita, ne erotetaan omiksi kohteikseen ja kullekin tehdään oma rajauksensa.
- Löydöistä, rakenteista ja muista arkeologiseen kohteeseen tai kulttuuriympäristön kokonaisuuteen liittyvistä havainnoista laaditaan rajauksen lisäksi tarvittaessa yleiskarttaluonnoksia.

Silmämääräinen, ilman kohteeseen kajoavaa prospektointia tehty rajausta on lähes aina suuntaa antava arvio, sillä arkeologinen jäännös ei yleensä näy maan pinnalle koko laajuudessaan. Rajauksessa on myös otettava huomioon, että kohde saattaa muodostaa keskittymiä tai olla hajonneena laajalla alueella (esim. hylty ja niiden osat). Joskus inventoinnissa ei

³⁹ Lisätietoa pitkäaikaissäilytykseen soveltuvista tiedostomuodoista löytyy CSC – Tieteen tietotekniikan keskuksen julkaisemissa määrittelyissä: <http://digitalpreservation.fi/files/PAS-tiedostomuodot-1.7.0.pdf>

esimerkiksi pystytää täsmällisesti paikantamaan vanhoihin karttoihin merkittyjä kohteita. Tällöin rajataan alue, jossa on maastossa havaittu merkkejä arkeologisesta kohteesta. Jos maastossa ei havaita merkkejä arkeologisesta kohteesta mutta alueella on lähteiden mukaan varmasti historiallinen kohde, esitetään oletus kohteen sijainnista ja rajauksesta. Tämä on ilmoitettava rajauksen sanallisessa selityksessä.⁴⁰

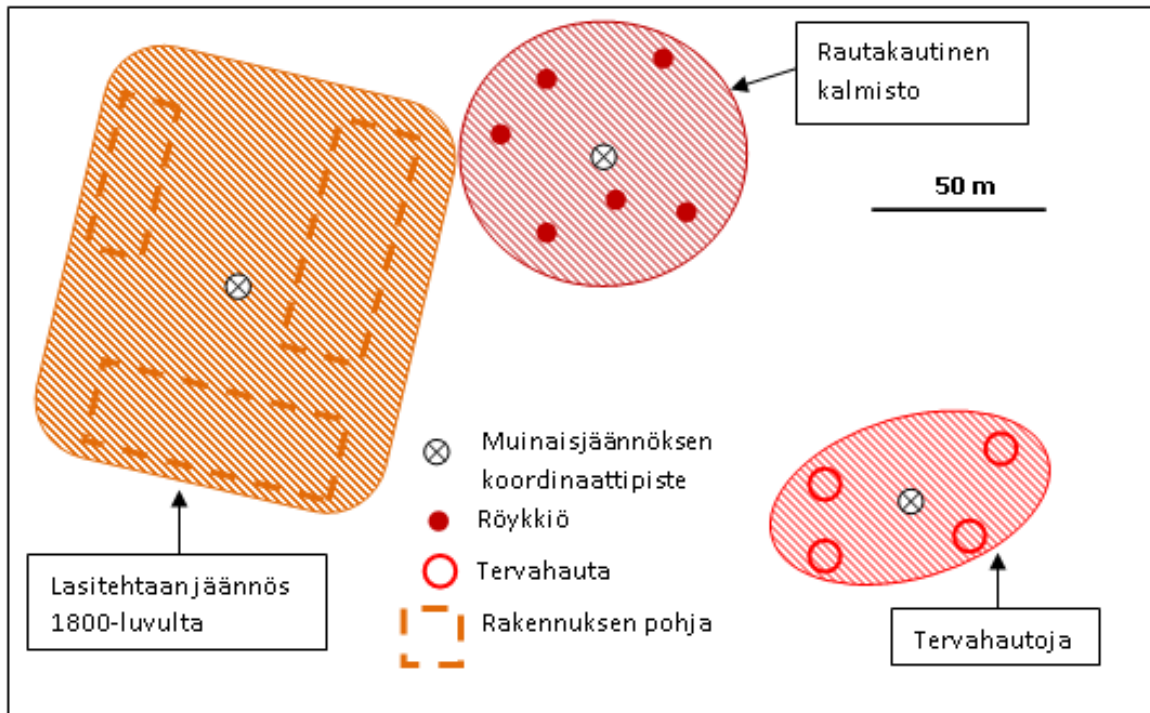
Kartoilla voidaan esittää havainnollisesti erilaisin merkinnöin eri-ikäisiä ja -tyyppisiä arkeologisia kohteita sekä muita tietoja (mm. löydöt ja muut havainnot). Näiden tietojen pohjalta rajausta voidaan tarvittaessa arvioida uudelleen (ks. kuvat 1–3).

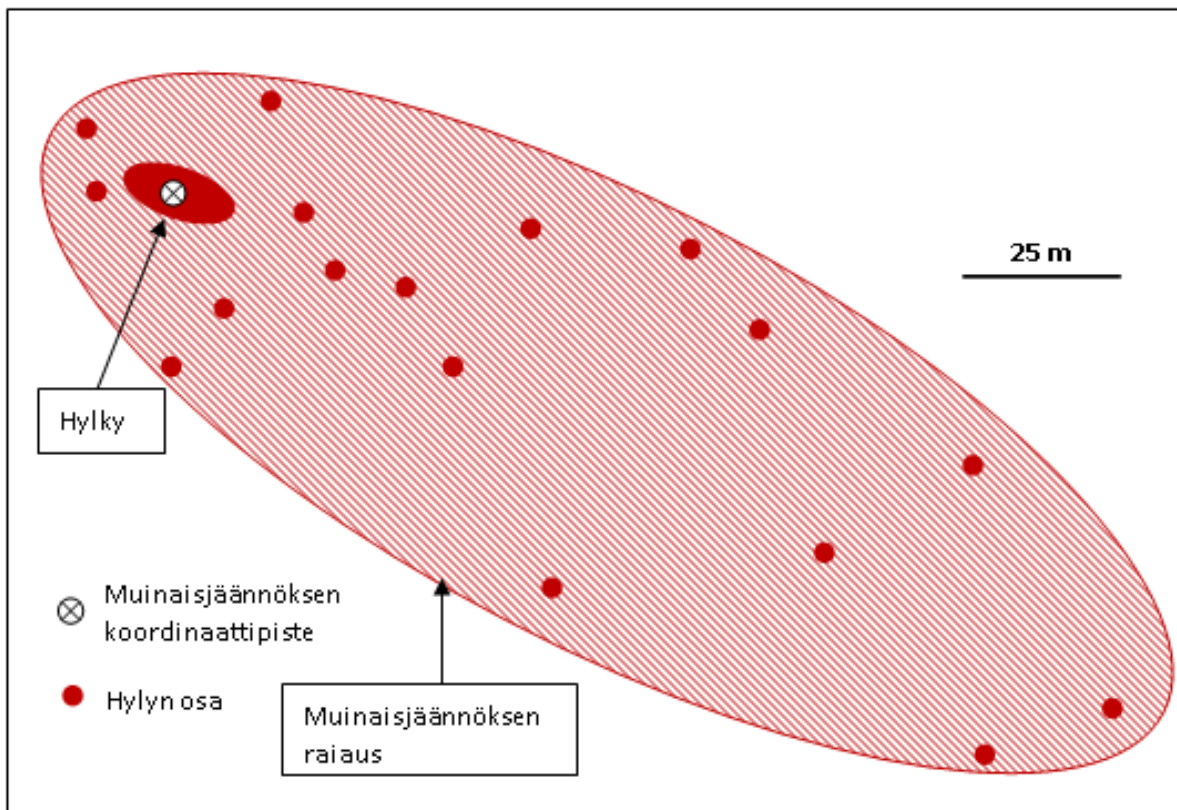
Kuva 1. Esimerkki inventoinnissa löydetyn muinaijäännöksen rajauksesta, kun ympäristössä on samantyyppisiä tai -ikäisiä, muinaijäännöksiä.

40 Maaseudun historiallisten asuinpaikkojen inventointi. Ohje 2015. <http://www.nba.fi/File/2722/maaseudun-hist-asuinpaikkojen-inventointi-ohje.pdf>

Liite: Vanhat kartat ja arkeologinen inventointi: autioitunut asutus isoajakoa vanhemmilla kartoilla: <http://www.nba.fi/File/2767/vanhat-kartat-ja-arkeologinen-inventointi.pdf>

Kuva 2. Esimerkki erilaisia ja eri-ikäisiä muinaisjäännytystyyppejä edustavien muinaisjäänneiden rajausten esittämisestä. Joissakin tapauksissa rajaukset voivat myös olla päällekkäisiä.

Kuva 3. Esimerkki muinaisjäänneksen rajauksesta, kun kyseessä on laajalle alueelle hajonnut hylky.

8.3 Kohteen ja sen ympäristön havainnointi ja dokumentointi

Kohteesta ja sen ympäristöstä tehtyjen havaintojen ja dokumentoinnin perusteella laaditaan kohdekuvaus. Kuvauksen avulla arkeologista kohdetta arvioidaan tarvittaessa uudelleen viettäessä tietoja Muinaisjäännösrekisteriin.

Kohteen havainnoinnissa ja dokumentoinnissa otetaan huomioon seuraavat asiat:

- Käytetään rakenteiden, löytöjen ja koekuoppien sijainnin määrittelyssä mahdollisimman tarkkaa paikannusmenetelmää, esimerkiksi GPS-paikanninta laitteen mahdollistamalla parhaalla tarkkuudella. Koordinaatit ilmoitetaan samoin periaattein kuin kohteen sijainnista.
- Käytetään pintapointeilla ja metallinetsimellä läpi käytyjen alueiden löytöjen paikantamisessa mahdollisimman tarkkaa paikannusmenetelmää. Koordinaatit ilmoitetaan samoin periaattein kuin kohteen sijaintia määriteltäessä.
- Paikannetaan arkeologisen kohteen kannalta olennaiset maaston tai vedenpohjan muodot, kuten esimerkiksi rantamuodostumat, ja esitetään niiden suhde kohteeseen yleiskartalla.
- Näkyvistä rakenteista kirjataan tiedot sijainnista, mitoista, koostumuksesta, rakennusmateriaaleista ja mahdollisesta suuntauksesta.
- Kuvailaan vallitseva maaperä tai vedenpohjan laji, kasvillisuus ja maa- tai vesialueen käyttö muinaisjäännösalueella.
- Dokumentoidaan ja paikannetaan koekuopituksen tai muun prospektointimenetelmän yhteydessä tehdyt havainnot.
- Otetaan löytöjä talteen vain sen verran kuin katsotaan tarpeelliseksi kohteen tyyppin ja ajoituksen määrittelemiseksi. Tuhoutumisvaarassa olevat hauraat esineet otetaan talteen aina, samoin kuin esineet, joilla on erityistä tutkimuksellista arvoa.
- Toimitetaan löydöt Museoviraston arkeologisten kokoelmien antamien ohjeiden mukaisesti luetteloituina, numeroituina ja pakattuina⁴¹.
- Otetaan kohteesta yleiskuvia ja liitetään inventointiraporttiin vähintään yksi yleiskuva jokaisesta kohteesta. Tilanteen mukaan otetaan yksityiskohtakuvia esimerkiksi rakenteista raporttiin liitettäväksi.

8.4 Kohteen statuksen ja lajin arviointi

Määriteltäessä kohde rauhoitetuksi kiinteäksi muinaisjäännökseksi esitetään myös perustelut määrittelykselle. Määrittelyä ei inventoinnin yhteydessä saa jättää tekemättä. Jos inventoinnin havaintojen perusteella ei voida varmasti päättää kohteen luonteesta rauhoitettuna kiinteänä muinaisjäännöksenä, esitetään kuitenkin arvio ja perustelut sille. Arkeologisten kohteiden suojelua koskevassa arvioinnissa, kohdetyyppien tunnistamisessa ja määrittelyssä suositellaan käytettäväksi Arkeologisen kulttuuriperinnön opasta.⁴²

41 Museoviraston arkeologisten kokoelmien ohjeet arkeologisten kenttätöiden tekijöille: <https://www.museovirasto.fi/fi/kokoelma-ja-tietopalvelut/esinekokoelmat>

42 Arkeologisen kulttuuriperinnön opas <http://akp.nba.fi>

Kohteen määrittelyssä suositeltavat muinaisjäännösrekisterin lajit

Kiinteä muinaisjäännös

Kiinteä muinaisjäännös on muinaismuistolain rauhoittama kohde, jonka täsmällinen maantieteellinen sijainti on osoitettavissa.⁴³

Poistettu kiinteä muinaisjäännös (ei rauhoitettu)

Kohde on kokonaan tuhoutunut tai tutkittu. Tuhoutuneisuutta arvioitaessa on perusteltua olla varovainen ja luokitella ryhmään vain varmuudella kokonaan tuhoutuneet kohteet. Koko laajuudeltaan arkeologisesti kaivetut kohteet luokitellaan myös tähän kategoriaan.

Löytöpaikka

Irtaimen muinaisesineen löytöpaikka tai -alue, johon liittyy jonkinlainen paikkatieto. Löydöllä ei ole yhteyttä kiinteään muinaisjäännökseen tai sitä ei voida osoittaa. Ilman arkeologista kontekstia olevaa löytöä kutsutaan irtolöydöksi, käsitettä hajalöytö ei suositella käytettäväksi. Kätkölöytö on esinelöytö, jonka ihminen on menneisyydessä ilmeisesti tarkoituksella kätkenyt kerralla maahan, kivikkoon, kallionkoloon tai vesipaikkaan. Kätkemisen luonnetta voi inventointiraportissa arvioida tarkemmin. Jos kätkemiseen liittyy mahdollisesti arvotavaran piilottaminen vaaran uhatessa, kyseessä on aarrelöytö. Uskonnollisessa tarkoituksessa kätketystä löydöstä voi käyttää termiä uhrlöytö.

Muu kulttuuriperintökohde

Kohde, joka Museoviraston linjauksen mukaisesti ei ole muinaismuistolain tarkoittama muinaisjäännös mutta jonka säilyttäminen on perusteltua historiallisen merkityksen ja kulttuuriperintöarvojen takia.⁴⁴

Mahdollinen muinaisjäännös

Pelkän arkistoinventoinnin tai muiden lähteiden perusteella havaittu kohde, jota ei ole voitu maastossa tarkastuksen yhteydessä tunnistaa tai paikantaa luotettavasti, tai ilmoitettu kohde, jota ei ole ehditty tarkastaa maastossa. Kohteesta ei ole arkeologista todistusaineistoa, mutta sen pitäisi olla olemassa muiden käytettävissä olevien lähteiden perusteella. Tieto mahdollisesta muinaisjäännöksestä on tärkeä myöhemmän arkeologisen kenttätöiden kuten esimerkiksi esitutkimuksen tarpeen määrittelyä varten. Kohteet tulee tarkastaa esimerkiksi inventoinnin yhteydessä maastossa. Inventoinneissa mahdolliset muinaisjäännökset on tarpeen sisällyttää raporttiin, vaikka niitä ei olisi tarkastettu.

Luonnonmuodostuma

Luonnon synnyttämä tai muovaama kohde, jota voidaan esimerkiksi luulla ihmisen tekemäksi tai jota ihminen on voinut muokata. Tällaisia ovat esimerkiksi muinaiset rantamuodostumat eli pirunpellot ja rantapalteet sekä luolat.

Muu kohde

Kohteesta on ilmoitettu tai se on tarkastettu maastossa, mutta sitä ei voida perustellusti sijoittaa mihinkään edellisistä lajiryhmistä. Laji on tarkoitettu käytettäväksi kohteista, jotka on tarkastuksen perusteella tehty viime vuosikymmeninä (esimerkiksi kalliohakkaukset tai hylätyt betonirakenteet, esihistoriallisia kalliomaalauksia jäljittelevät maalauskuviot). Epämääräisten yksittäisten kuoppien tai suhteellisen nuorilta vaikuttavien kivikasojen kohdalla käytetään harkintaa ja yritetään selvittää kohteiden syntyhistoria. Jos kohde osoittautuu esimerkiksi 1900-luvun viljelyryökyksi tai moderniksi kalliomaalaukseksi, se luokitellaan muihin kohteisiin.

43 Muinaismuistolaki 295/1963, 1. ja 2. §.

44 Ks. luku 1. Arkeologinen kenttätö ja sen laatu.

Vedenalaisista arkeologisista kohteista muinaisjäänöksiä ovat yli 100 vuotta vanhat hylyt ja niiden osat sekä vanhat veteen tehtyjen tai veden alle jääneiden rakenteiden jäännökset, kuten sillat, laiturit, kalastuslaitteet ja väyläesteet.

Joissakin tapauksissa kohteen statusta ei voi inventoinnin perusteella määrittellä tarkemmin, mutta sitä on syytä seurata jatkossa. Tällaisia seurantakohteita voivat olla arkistotutkimuksen yhteydessä tunnistetut kohteet, joista ei ole maastotarkastuksessa havaittu arkeologisia merkkejä. Tällaisia voivat tyypillisesti olla Museoviraston ohjeistuksen ja linjauksen mukaan muinaismuistolain ulkopuolelle jäävät historiallisen ajan kohteet (esim. toisen maailmansodan linnoite, käytössä oleva historiallinen kylänpaikka, rajamerkki). Seurantakohteiden status voidaan tarkistaa tulevien maankäytönselvitysten yhteydessä.

9 Ohje arkeologisen kaivauksen tekijälle

9.1 Esitutkimus

Esitutkimusten tavoitteena on tuottaa kohteesta luotettavaa tietoa säilyttämis- ja tutkimustarpeen arvioimiseksi sekä jatkotutkimusten suunnittelemiseksi. Esitutkimuksia suunniteltaessa ja toteutettaessa kiinnitetään huomiota toisiaan parhaiten täydentävien menetelmien valintaan, tulosten tulkintaan ja raportointiin. Maaperään kajoamattomien geofysikaalisten menetelmien käyttö kohteiden etsimisessä ja tutkimisessa on yleistymässä. Geofysikaalisia tutkimuksia tekevät arkeologit itse tai niitä voi tilata ostopalveluna. Geofysikaalisten tutkimusten tulokset ovat yleensä nopeasti käytettävissä. Mittaustulosten tulkinta voi kuitenkin olla haastavaa ja se vaatii asiantuntemusta. Tutkimuksen tekijän ja arkeologin yhteistyö onkin tärkeää tavoitteiden määrittelyssä ja tulosten tulkinnassa.

Esitutkimuksia suunniteltaessa ja toteutettaessa otetaan huomioon seuraavat asiat:

- Jos suunnitellaan tunnetulla muinaisjäännöksellä esitutkimuksia, kuten koekaivauksia, jossa käytetään kajoavia menetelmiä, Museovirastolta on haettava tutkimuslupaa.
- Jos esitutkimuksissa löytyy ennestään tuntematon kiinteä muinaisjäännös tai muu arkeologinen kohde, keskeytetään kajoavat toimenpiteet ja ilmoitetaan asiasta viipymättä Museovirastoon. Tutkimusten jatkamiseen on haettava tarvittaessa tutkimuslupaa.
- Geofysikaalisissa tutkimuksissa havaitut anomaliat ja odotetusta poikkeavat ilmiöt tarkistetaan tavoitteista riippuen koekuopin tai -pistoin.
- Koekuoppien ja -pistojen sijainnin määrittelyssä käytetään mahdollisimman tarkkaa mittausmenetelmää, kuten esimerkiksi GPS-paikanninta. Koordinaatit ilmoitetaan samoin periaattein kuin muinaisjäännöskohteen sijainnista.
- Jos koekuoppia laajennetaan tai avataan koeojia tai poistetaan pintakerroksia, tulee työssä soveltaa samoja periaatteita kuin varsinaisessa kaivauksessa. Kohteessa tulee tehdä koekaivauksia vain sen verran kuin selvittävien kysymysten kannalta on välttämätöntä.
- Koekaivauksin tutkittavilta alueilta löydöt talletetaan ja käsitellään samoin periaattein kuin kaivauksilla.
- Koekaivauksin tutkitut alueet ennallistetaan, ellei toisin ole sovittu. Paljastetut tasot ja mahdollisesti esiin tulleet, paikoilleen jätetyt rakenteet tulee suojata asianmukaisesti, esimerkiksi suodatinkankaalla.

9.2 Kaivausmenetelmät

Maaperään kajoavaa kenttätöitä suunniteltaessa valitaan menetelmät, jotka parhaiten soveltuvat kohteen tutkimiseen ja joilla saavutetaan parhaiten työlle asetetut tavoitteet. Erilaisten muinaisjäännösten kaivaustutkimukseen liittyy vakiintuneita tapoja, joita on yleensä suositeltava noudattaa. Totutuista menetelmistä voi kuitenkin poiketa, jos työn kehittäminen sitä edellyttää, jos dokumentointi hoidetaan asianmukaisesti ja asetettuihin tutkimuskysymyksiin saadaan riittävän luotettavat vastaukset eikä relevanttia arkeologista informaatiota menetetä.

Kaivausmenetelmien valinnassa ja toteuttamisessa otetaan huomioon seuraavat asiat:

- Kaivinkoneen käyttö on perusteltua laajojen kaivausalueiden pintamaan avaamisessa ja arkeologisen tutkimuksen näkökulmasta toisarvoisten, esimerkiksi modernien tai sekoittuneiden kerrostumien, täyttömaa- tai peltomultakerrosten ja suurten kivien poistoon. Koneen käyttö ei saa vaarantaa itse muinaisjäännöstä. Kaivausraportissa esitetään, miksi koneella poistettu maa-aines on arvioitu arkeologiseltaan merkitykseltään vähäiseksi.
- Tutkimusten lähtökohtana on, että kaikki avatut kaivausalueet ja niiden kulttuurikerros tutkitaan kokonaan. Lisäksi kaivausalue on tarvittaessa tarkistettava sen jälkeen vielä koepistoin sen varmistamiseksi, ettei kyseessä ole esim. tulva- tai täytemaakerros, jonka alla on edelleen kulttuurikerrosta. Jos kokonaan tutkiminen ei ole mahdollista, tilanteesta on neuvoteltava ja sovittava Museoviraston kanssa. Menettelytavat määritellään tutkimuslupapäätöksessä.
- Rakennushankkeisiin liittyvissä kaivauksissa muinaisjäännös tutkitaan koko hankkeen vaikutusalueen laajuudelta. Tarkkuutta ja menetelmiä voi vaihdella esitutkimuksissa ja työn edetessä saadun tiedon perusteella sen mukaan, mitä tutkimuskysymyksiin vastaaminen edellyttää. Tarkkuuden ja menetelmien vaihtelun perustelut esitetään tutkimussuunnitelmassa ja kaivausraportissa.
- Jos rakennushankkeeseen liittyvän kaivauksen yhteydessä ilmenee, että aluetta ei pystytä tutkimaan kokonaisuudessaan tai riittävässä määrin, on asiasta oltava välittömästi yhteydessä Museovirastoon ja hankkeen toteuttajaan.
- Kaivettavan aineksen seulonta on kaivauksilla monissa tapauksissa perusteltua, mutta seulaa ja seulontamenetelmiä koskevat tarkemmat tarpeet on arvioitava tutkittavan arkeologisen kohteen, tutkimuskysymysten ja tilanteen mukaan. Maa-aineksen seulonta on perusteltua esimerkiksi silloin, kun kulttuurikerroksen oletetaan sisältävän pieniä luulöytöjä, joiden määritys on mahdollista ja tarkoituksenmukaista. Seulonnassa tulee käyttää silmäkooltaan riittävää pientä seulaa. Joissakin tapauksissa voidaan käyttää myös otosseulontaa, esimerkiksi peltomultakerroksen kaivamisessa. Maata voidaan myös ottaa esimerkiksi löytöyksiköittäin talteen ja seuloa laboratoriossa jälkikäteen. Kaivauskertomuksessa kerrotaan käytetty seulan silmäkoko sekä mitä, miten ja missä on seulottu. Lisäksi perustellaan seulontaa koskevat valinnat ja selvitetään löytöjen talteenottotarkkuus.
- Vedenalaiskaivauksissa sukeltaja poistaa irtonaista pohja-ainesta kaivauslastan ja pumpun avulla pinnalle seulakoriin, josta löydöt poimitaan talteen. Mahdolliset esinenostot suoritetaan usein nostokoreja ja -säkkejä apuna käyttäen. Vedenalaiskohteita ja tutkimuksen vaiheita voidaan dokumentoida myös kauko-ohjattavalla robottikameralla (ROV).
- Mikäli kaivaus jää kesken tai kyseessä on useampana vuonna toteutettava hanke, kaivaustsot ja jo alueelle jäävät rakenteet suojataan jokaisen kenttätyöjakson jälkeen.

9.3 Kaivausten dokumentointi ja rakenteiden säilyttäminen

Kulttuurikerrosten, rakenteiden ja löytöjen havainnoiminen, dokumentointi ja tulkinta ovat keskeinen osa arkeologisia kaivauksia. Dokumentoinnin on oltava niin tarkkaa, että kohde olisi mahdollista rekonstruoida riittävästi tutkimuksen tarpeisiin kaivausten jälkeenkkin. Mittausdokumentoinnissa olennaista on arvioida, mitä on aiheellista mitata ja kuinka tarkkoja mittauksia kulloinkin tarvitaan. Tarkkuus on sidoksissa dokumentoitavan objektin tai ilmiön ominaisuuksiin ja sen arvioituun tärkeyteen kokonaisuuden hahmottamisessa esimerkiksi kulttuurikerrosten, rakenteiden ja löytöjen osalta. Mittausdokumentoinnin on oltava riittävän tarkka, jotta kenttätyön yhteydessä tehtyjä havaintoja voidaan arvioida myöhemmässä tutkimuksessa.

Erityisen tärkeää on dokumentaatiota koskevien metatietojen eli dokumentin sisältöä ja tekotapaa kuvailevan ja määrittelevän tiedon tallennus. Metatietojen avulla dokumentointi voidaan myöhemmin tarkistaa tai toistaa ja sen tarkkuuden arviointi on mahdollista.

Valokuvaaminen on olennainen osa kenttätöiden dokumentointia. Arkeologisten havaintojen ja yleiskuvien lisäksi on tärkeää dokumentoida työvaiheita ja kenttätöiden aikaisia tapahtumia. Lisäksi kenttätöistä on hyvä ottaa erilaisiin julkaisutapoihin ja näyttelyihin soveltuvia kuvia.

Digitaalista valokuvaa voidaan käyttää hyvin monipuolisesti arkeologisessa dokumentoinnissa ja tulosten visualisoinnissa. Nykyisin hyödynnetään yhä enemmän myös georeferoituja ortokuvia (ortokuvakartta), videokuvausta ja 3D-mallintamista. Kenttätöiden raportointiin liittyvät digitaaliset aineistot tulee säilyttää asianmukaisella tavalla. Raportoinnista vastaavan on varmistettava kuvamuodon pitkäaikaissäilytyksen asettamat vaatimukset ja aineiston jatkokäyttömahdollisuudet.⁴⁵ Jatkokäytön kannalta on tärkeää, että kuvien formaatti ja tallennuspaikka on mainittu kenttätöraportissa. Jokaisessa arkeologisessa kenttätöohjelmassa tulisi laatia aineistohallintasuunnitelma, johon sisältyy myös digitaalisen arkeologisen datan säilyttämisestä koskeva suunnitelma.⁴⁶

Kaivauksissa paljastetut kiinteät rakenteet on perusteltua säilyttää mahdollisuuksien mukaan, ellei rakenteiden tarkempi tutkiminen ja dokumentointi edellytä niiden purkamista. Säilyttämisen tarve sekä mahdollisuudet arvioidaan yhdessä Museoviraston tai alueellisen vastuumuseon ja maankäyttöhankkeen toteuttajan kanssa.

Dokumentoinnissa otetaan huomioon seuraavat asiat:

- Tutkitun alueen tai alueiden sijainti ja koko eli laajuus, syvyys ja sijaintikoordinaatit mitataan. Tiedot esitetään raporttiin sisältyvällä yleiskartalla. Yleiskartta kiinnitetään tunnettuun maantieteelliseen koordinaatistoon, ja kartan tulee olla tarkoituksenmukaisessa mittakaavassa.
- Yleiskartassa tulee näkyä kaivausalueen kulmien koordinaattipisteet tunnetussa maantieteellisessä koordinaatistossa, esim. ETRS-TM35FIN-koordinaattijärjestelmässä.
- Kulttuurikerroksista, rakenteista ja löydöistä tehdään tarkempi dokumentointi mittaamalla, 3D-mallintamalla, piirtämällä ja/tai valokuvaamalla.
- Myös luonnon synnyttämät ilmiöt sekä ihmisen toiminnan aiheuttamat myöhemmät häiriöt dokumentoidaan, jos ne ovat kohteen ymmärtämisen kannalta tärkeitä.
- Jos rakenteita ei voi säilyttää, ne dokumentoidaan (mittausdokumentointi, sanallinen kuvaus, valokuvat, mahdollisesti 3D-mallinnos) ennen purkamista.
- Jos rakennushankkeeseen liittyvissä kaivauksissa tulee esiin säilyttämisen arvoiseksi arvioitavia rakenteita, esimerkiksi muurattuja keskiaikaisia rakenteita, otetaan yhteys Museovirastoon.
- Kaivausten jälkeen erityisesti maan pinnalle näkyvät rakenteet, kuten esimerkiksi röykkiöt, ennallistetaan, jos rakennushankkeen toteuttaminen tai muu perusteltu syy ei sitä estä.
- Jokainen erillinen, havainnoitu löytöyhteys, yksikkö, rakenne tai kaivettu kerros kuvaillaan sanallisesti ja dokumentoidaan sellaisella tarkkuudella, että sen sijainti kaivausalueella, laajuus ja suhde muihin havaittuihin arkeologisiin ilmiöihin ovat ymmärrettävissä kaivausraportin avulla. Lisäksi esitetään arvio tai tulkinta ilmiöstä ja sen synty- ja muodostumisprosessista. Havaittujen arkeologisten ilmiöiden yhdenmukainen merkintä esimerkiksi numeroimalla

45 Lisätietoa pitkäaikaissäilytykseen soveltuvista tiedostomuodoista löytyy CSC – Tieteen tietotekniikan keskuksen julkaisemissa määrittelyissä: <http://digitalpreservation.fi/files/PAS-tiedostomuodot-1.7.0.pdf>

46 Ks. esim. Tietoarkisto <https://www.fsd.tuni.fi/aineistonhallinta/fi/aineistonhallinnan-suunnittelu.html>

tehdään johdonmukaisesti ja yhtenäisesti kaikissa dokumenteissa, kuten raportissa, valokuvissa ja kartoissa.

- Havaittua arkeologista ilmiötä kuvaavia, kirjattavia tietoja ovat esimerkiksi:
  - tyyppi (esimerkiksi maakerros/kuoppa/rakenne)
  - maalaji ja raekoko (esimerkiksi savi/siltti/hiekka/sora/moreeni)
  - koostumus ja ainesosien suhteet (esimerkiksi orgaaninen/mineraalinen/hiilinen/nokinen)
  - väri (esimerkiksi Munsellin värikartan mukaan)
  - muut ominaisuudet (esimerkiksi tiiviys, kosteus, haju)
  - rakenteesta rakennusmateriaali(t) (esimerkiksi puu/tiili/kivi), rakenteen ja rakennustekniikan kuvaus ja työstöjäljet
  - yksikköön/kerrokseen/rakenteeseen liittyvät löydöt
  - yksiköstä/kerroksesta/rakenteesta otetut näytteet
  - sijainti ja laajuus (x, y, z), muoto, muut mitat
  - suhde muihin havaittuihin arkeologisiin ilmiöihin ja stratigrafiaan
  - tulkinta havaitusta ilmiöstä perusteluineen.
- Kaivausraportissa ilmoitetaan vähintään seuraavat metatiedot:
  - työprosessin kuvaus
  - käytetyt menetelmät ja dokumentoinnin periaatteet
  - käytetyt laitteet ja ohjelmistot (merkki, malli)
  - käytetty koordinaatti- ja korkeusjärjestelmä
  - kiintopisteet (jos on käytetty kiinteitä kiintopisteitä)
  - kaivauskohtaiset mittapisteet
  - dokumentoinnin suorittajat (henkilöstö) ja vastuut.
- Kohteen mittausdokumentointi on sidottava johonkin yleiseen, esimerkiksi maantieteelliseen koordinaattijärjestelmään. Näin turvataan dokumentoinnin toistettavuus, ja kenttätöitä pystytään tarvittaessa jatkamaan siitä, mihin aikanaan on jääty. Lisäksi pystytään paikallistamaan kaivausten yhteydessä paikoilleen jätetyt rakenteet. Jos sitominen yleisiin järjestelmiin on mahdotonta, varmistetaan luotettava palaaminen kaivauksella paikallisesti käytettyyn koordinaattijärjestelmään merkitsemällä pysyvät paikannuspisteet esimerkiksi peruskallioon tai suuriin maakiviin.

9.4 Löytöjen talteenotto ja käsittely

Tavoitteena on, että jo esitutkimuksien pohjalta voidaan arvioida kaivauksissa esiin tulevien löytöjen määrää ja laatua. Tämä on erityisen tärkeää rautakauden ja historiallisen ajan kaivauksia suunniteltaessa, koska niiden löydöistä voi syntyä suuria konservointikustannuksia. Sama koskee esimerkiksi suo- ja vedenalaiskohteita, joissa orgaanisen aineksen säilyneisyys voi olla hyvä.

Löytöjen talteenoton periaatteet, esimerkiksi löytöpaikkatietojen tarkkuus, riippuvat työn tavoitteista, muinaisjäännöksen luonteesta, löytöyhteyksien ominaisuuksista ja löytöjen laadusta. Kaivauksilla pyritään mahdollisimman hyvään talteenottotarkkuuteen suhteessa käytettyihin kaivausmenetelmiin ja ratkaistaviin tutkimuskysymyksiin. Talteenottoa koskevissa ratkaisuissa pohditaan, kuinka tärkeää löytöjen tarkka sijainti- ja levintätieto on kulloisessakin yhteydessä.

Esihistoriallisia muinaisjäännöksiä kaivettaessa otetaan yleensä talteen kaikki arkeologiset löydöt. Historiallisen ajan kohteita kaivettaessa ja erityisesti kaupunkikaivauksilla sekä

meriarkeologisilla kohteilla massalöydöt, kuten rautanaulat, otetaan talteen toisinaan vain valikoiden. Löytöesineistön valikointi tapahtuu vasta jälkityövaiheessa, kun kaivetun kohteen tulkinnasta ja merkityksestä on jo saatu käsitys. Resentit eli hyvin nuoret, löytöpaikan historian kannalta merkityksettömät löydöt jätetään yleensä tallettamatta jo kenttätöiden aikana. Myös sekoittuneiden pintakerrosten löydöt vaativat kriittistä arviointia.

Kentällä löydöt käsitellään ja pakataan ohjeistuksen mukaisesti. Niille tehdään tarvittaessa konservointitoimenpiteitä jo kentällä. Maalöytöjen käsittelyä kaivauksilla voi suunnitella jo etukäteen esimerkiksi Suomen kansallismuseon konservointilaitoksen *Maasta museoon* -ohjeen avulla (2008). Löydöille pyydetään päänumero Museoviraston arkeologisista kokoelmista mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, mieluiten jo kenttätöiden aikana. Jälkityövaiheessa löydöt puhdistetaan ja luetteloidaan Museoviraston arkeologisten kokoelmien antamien ohjeiden mukaisesti.⁴⁷ Konservointia tarvitsevat, säilytettävät löydöt konservoidaan. Löydöt numeroidaan, pakataan asianmukaisesti ja toimitetaan liitettäväksi Museoviraston arkeologisiin kokoelmiin löytöluettelon kanssa.⁴⁸

Löytöjen talteenotossa ja käsittelyssä otetaan huomioon seuraavat asiat:

- Löytöyhteys kuvataan selkeästi, ja tieto siitä kulkee löydön mukana kokoelmiin asti. Löytöyhteys dokumentoidaan riittävällä tarkkuudella suhteessa tutkimuskysymyksiin:
- Kaivausruutu tai sen osa ja kerros (tasokaivaus)
- Yksikkö ja/tai rakenne (stratigrafinen kaivaus)
- Löydön sijaintikoordinaatit (x, y, z) esimerkiksi takymetrillä mitattuna
- Tarvittaessa valokuvaus *in situ* (esimerkiksi haudat, kätköt)
- Talteenoton periaatteet määritetään ja perustellaan.
- Periaatteet voivat erota eri löytöryhmissä. Esimerkiksi massalöydöt voidaan tallettaa löytöyhteyksittäin ja vain arkeologisesti merkityksellisille yksittäisille esineille mitataan tarkat koordinaatit.
- Periaatteet voivat erota löytöyhteyksien luonteesta ja niiden sisältämästä tiedosta riippuen. Esimerkiksi sekoittuneista peltomultakerroksista, täytemaakerroksista tai purkukerroksista voidaan tallettaa vain tietyt löytöryhmät, tietyn ikäiset löydöt, esimerkkilöytöjä tai otos.
- Tallentamattomat löydöt tai löytöryhmät mainitaan löytöyhteyden kuvailutiedoissa tai luetteloidaan omaksi luettelokseen.
- Konservoitavien löytöjen osalta konsultoidaan konservaattoria ja sovitaan tarvittavista toimenpiteistä. Joissakin tapauksissa voi olla tarpeellista, että konservaattori osallistuu kenttätöihin.
- Löydöt puhdistetaan, luetteloidaan, numeroidaan ja pakataan ohjeiden mukaisesti.⁴⁹
- Jos kaikkia löytöjä ei talleteta, on keskeisenä valintakriteerinä löydön, löytöryhmän tai löytöyhteyden tutkimuksellinen informaatioarvo.
- Jos jälkityövaiheessa karsitaan osa löydöistä pois, kirjataan perustiedot (materiaali, paino, laji) ns. poistettujen löytöjen luetteloon, ja löydöt poistetaan vasta tämän jälkeen. Joidenkin,

47 Museoviraston arkeologisten kokoelmien ohjeet arkeologisten kenttätöiden tekijöille: <https://www.museovirasto.fi/fi/kokoelma-ja-tietopalvelut/esinekokoelmat>

48 Poikkeustapaukset ks. luku 6.6.

49 Museoviraston arkeologisten kokoelmien ohjeet arkeologisten kenttätöiden tekijöille: <https://www.museovirasto.fi/fi/kokoelma-ja-tietopalvelut/esinekokoelmat>

kuten resanttien löytöjen osalta voi riittää, että löytöyhteyden tai rakenteen kuvauksessa mainitaan, mitkä löydöt on jätetty tallettamatta.

- Löydöt tulee listata ja valokuvata ennen niiden poistamista. Jos poistettavia löytöjä on paljon, ne voidaan ryhmitellä samaan kuvaan tarkoituksenmukaisina kokonaisuuksina.

9.5 Näytteiden otto, käsittely ja säilytys

Näytteiden ottaminen on olennainen osa arkeologisia kenttätöitä. Kohteen ajoituksen, tarkoituksen tai muiden seikkojen selvittämiseksi on usein teetettävä erilaisia luonnontieteellisiä analyysejä. Näytteenottoon ja analyysimenetelmiin on tarpeen tutustua ja varautua jo kenttätöiden suunnitteluvaiheessa. Suunnittelu kannattaa tehdä yhteistyössä analyysien tekijöiden kanssa, jotta näytteet osataan ottaa, pakata ja säilyttää asianmukaisesti. Optimaaltilanteessa analyysien tekijät osallistuvat näytteenottoon kentällä.

Arkeologisilla kaivauksilla näytteitä otetaan tavallisimmin maakerroksista, rakenteista tai materiaaleista. Valittaviin analyysimenetelmiin vaikuttavat sekä tutkimuskysymykset että näytteiden laatu ja soveltuvuus. Näytteitä ei aina ole mahdollista analysoida heti kenttätutkimusten jälkeen esimerkiksi resurssien puutteen takia. Joissakin tapauksissa (esimerkiksi esihistoriallisista ja keskiaikaisista ruumishaudoista) saattaa olla perusteltua ottaa näytteitä tulevan tutkimuksen tarpeisiin. Näytteenottoon ja analysointikustannuksiin on varauduttava sekä tutkimussuunnitelmassa että budjetissa, ja analyysien tarkoitus on perusteltava selkeästi.

Näytteiden otossa, käsittelyssä ja säilytyksessä otetaan huomioon vähintään seuraavat asiat:

- Näytteidenottokohdat esitetään kaivausraportissa ja kartoilla (myös x, y ja z -koordinaatein, jos yksikkö- tai muu paikantava tieto ei ole riittävä tarkoitukseen).
- Näytteet on analysoitava mahdollisimman pian kaivauksen päätyttyä. Analyysia tilattaessa ja sen tavoitteita määriteltäessä esitetään kaikki ne tarpeet ja huomioon otettavat tutkimuskysymykset ja muut asiat, jotka liittyvät ja vaikuttavat analyysin suorittamiseen tapaan ja tarkkuuteen.
- Maa-, puu-, ajoitus- ja muista näytteistä tehdään erillinen lista kaivauskertomuksen liitteeksi.
- Luonnontieteellisten analyysien raportit liitetään kaivausraporttiin sähköisenä.

9.6 Arkeologinen valvonta

Arkeologisen valvonnan tekijä tarvitsee kiinteiden muinaisjäännösten osalta Museovirastolta tutkimusluvan, jota haettaessa esitetään tutkimus- tai työsuunnitelma. Arkeologisesta valvonnasta laaditaan raportti, vaikka seurannassa ei paljastuisikaan muinaisjäännöksiä.

Arkeologiseen valvontaan liittyy yleensä dokumentointia, mikä edellyttää usein vähintään kahta henkilöä. Tarkempaa kaivaustutkimusta vaativissa tilanteissa voidaan tarvita tätä enemmänkin henkilökuntaa. Jos muinaisjäännöksen alueella on useampia valvottavia työskentelyalueita, tulee valvojiakin olla vähintään saman verran – esimerkiksi kolmen kaivinkoneen työmaalla vähintään kolme valvojaa. Jos töissä tulee esiin muinaisjäännöksiä tai niiden rakenteita, tarvitaan yleensä lisätyövoimaa dokumentoinnin tehostamiseksi.

Arkeologinen valvonta ja sen dokumentointi ulotetaan yleensä vain siihen laajuuteen ja syvyyteen, joka rakennustöiden vuoksi on tarpeen. On kuitenkin huomioitava, että kaivaminen rakennustöissä ja kulttuurikerrokseen sijoitettavat rakenteet ja tekniikka saattavat muuttaa

maaperän olosuhteita niin, että muinaisjäännöksen tuhoutuminen käynnistyy tai nopeutuu kajoamiskohdan lähiympäristössä.

Pysyvän ja kiinteän modernin rakennelman alle ei jätetä tutkimatonta kulttuurikerrosta. Jos dokumentoitava arkeologinen kohde, kuten hauta, rakennuksen kulma tms. jatkuu valvotun alueen ulkopuolelle, voi olla perusteltua laajentaa valvottavaa aluetta niin, että jäännös saadaan kokonaisuudessaan arkeologisesti tutkittua. Jos esimerkiksi putkikaivannon pohjalle jää vain ohut tutkimaton kulttuurikerros, se on yleensä syytä kaivaa arkeologisin menetelmin puhtaaseen pohjamaahan asti. Tällöin on kuitenkin otettava huomioon työturvallisuusriskit, jotka voivat tulla esteeksi esimerkiksi syvissä kaivannoissa ja rakennusten läheisyydessä. Putket, kaapelit ja katupinnoitteet ovat myöhemmin poistettavissa, joten niiden alle kulttuurikerrosta voidaan periaatteessa jättää poikkeustapauksissa esimerkiksi linnoitus- ja kaupunkiolosuhteissa.

Museovirasto